

nitus quam argentum, per cujus foramina subtilissima introspecti posset splendor auri, si quis attente dispiceret; sin longiuscule videret, nihil preter argentum videre videretur. Huc facit illud Cant. cap. 1, 41: « Mureculas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. »

igitur primo, sicut mira est elegantia pomi aurei affabre inclusi cancellis argenteis, quæ intuentium oculos insigniter oblectat et capit: sic pariter mira est venustas sententiæ gravis opportune dictæ. Secundo, sicut magnum est pretium auri involuti argento, sic magnum est pretium sententiæ prudenter prolatae. Tertio, sicut in pomo aureo argenteis cancellis incluso, magna est et concinna varietas auri, argenti, cancellorum, figurarum, sculpturarum, etc., quæ mire intuentes recreat: sic pariter in dictis sapientum magna est sapientiæ, eloquentiæ, figurarum, troporum, similitudinum copiosa varietas, et variegata copia, quæ audientem pascat et recreat. Quarto, sicut malum aureum interius latens, exterius cancellis argenteis velatur et ornatur, ita ut aspicienti primo occurat aspectus argenti cancellati, deinde penitus perspicienti occurrat species mali aurei interius latentis: sic pariter sermo sapientis exterius decorum habet phrasim, et quasi tegmen eloquentiæ, quæ argento sonoro comparatur: interius vero habet sensum reconditum sapientiæ, quæ auro respondet. Id videre est maxime in parabolis, quales sunt hæ Salomonis, quæ exterius elegantem parabolæ speciem compositis et reticulatis verbis exhibent, sed interius arcantum, puta parabolicum et symbolicum sensum penitus eas rimanti ostentant.

Quocirca R. Moses in libro *More hanneluchim*, id est doctore perplexorum et ductore dubitantium, cap. 1, apud Galatinum, lib. 1 *De Arcanis fidei*, cap. vi, vertit, sicut malum aureum in reticulo argenti, sic verbum dictum ad duas facies suas, q. d. Sicut malum aureum inclusum reticulo argenteo duas quasi habet facies, unam externam reticuli argentei, alteram internam et reconditam rali auri: sic et parabola duplicem habet sensum, unum externum et apertum, qui est literalis; alterum internum et reconditum, qui est mysticus, puta allegoricus, vel anagogicus, sive cabalisticus. Vide igitur quanto artificio, et quanti exarsita arte laborari oportet parabolam, quanto verborum splendore, quam gravis sententia exornanda et recondenda. Ita R. Levi, R. Salomon, Aben-Ezra, Lyranus, et noster Pineda, lib. III *De Rebus Salomonis*, cap. xvi.

Acedit versio Tigurina, mala aurea in calatibus argenteis, est verbum tempestive prolatum; Vatablus, mala aurea in calaturis argenteis. Additque: « Proprie vox Hebræa significat thecas, in quibus lapides pretiosos recluduntur, ita tamen ut videantur. Gallicæ, *claves voies*. Hæ autem thecæ fiebant ex argento, ubi erant foramina, per quæ poma illa aurea conspicerentur a Salomone

ipso. » Verisimile est tempore Salomonis qui preter regibus omnibus abundavit auro et argento, hæc thecas in usu fuisse in ornatum tum palatii regium templi, tum privatorum; ac forte ea velut monilia ex collo gestabant, uti modo nobiles gestant bullas aureas et argenteas supra pectus, quæ ob rotunditatem a nonnullis poma aurea et argentea vocitantur. Alii per thecas hæc accipiunt abacos sive armaria et repositoria, in quibus Salomonis aurea supellex recondebatur, quæ januis reticulatis argenteis clauderentur, per quos foramina videri poterat supellex aurea.

Cajetanus vertit, mala auri in casuris argenti, verbum ordinatum super rotas auri, sique explicat, q. d. Sicut si quis artifex æfornet arbusculam, vel virgultum argenteum variis intersectionibus quasi ramis incisum, producat mala auri, non solum pretiosum, sed artificiosum pulchrumque spectaculum oculis intuitum exhibebit: sic pariter qui ordinat verba super rotas suas, audientium gratiam sibi conciliat; est enim et pretiosus, et pulcher, ac mirandus sermo ordinatus super rotas suas, hoc est super loca topica, super colores rhetoricos, super phrasas modeste loquendi elegantes et concinnas. Hæ enim sunt rote sermonis, in quibus velitur sermo ad persuadendum et instruendum audientem. Ita Cajetanus.

Tertio, Septuaginta græcè vertunt, sicut aurea mala in monti sardii, vel, ut legit Auctor *Catena Græcor.*, quod malum aureum est monti sardio, hoc sermo opportunus suo est auctori. Aliqui hoc per hypallaginem exponunt, q. d. Quod monile sardii est malo aureo, hoc sermo opportunus suo est auctori. Nam sardius est lapis pretiosus qui in palis annulorum aureorum velut gemma, vel in collaribus et catenis aureis velut bulla adiungit, et super pectus dependere solet. Congruit enim sardius cum aureo colore: est enim rubeus ut aurum; unde simili phrasi subditur apud Septuaginta: *Quod sardius insertus est aureæ inauri, hoc sermo sapiens est auri obsequenti*. Simili modo ait Ecclesiasticus cap. xxxii, vers. 7: « Gemmula carbunculi in ornamento auri, et (sic) comparatio musicorum in convivio vini. Sic in fabricatione aurisignum est smaragdi, si numerus musicorum in jucundo et moderato vino. » Mystice Auctor *Catena Græcor.*: Sicut, ait, malum aureum congruit sardio, sic Dei cognitio congruit anime castæ et puræ. Per aurum enim designatur cognitio, per sardium honesta actio.

Dubito an in Septuaginta pro *επιτετα* non legendum sit *επιτετα*, id est argenti. Sic enim habent Hebræa, Chaldaea, Latina, quin et Syrus qui sequi solet Septuaginta. Tunc sensus foret appositus, q. d. Sicut malum aureum annulo argenteo velut pala insertum, aut catena argentea velut bulla appensum, eandem decorat et exornat: sic pariter opportunitas ornatur verbum, si videlicet illud congruo et opportuno loco et tempore pro-

feratur. Hinc Syrus vertit, sicut pomum aureum in opeve fustili argenti. Quod rursus sic exponas, q. d. Sicut pomum aureum in phiala vel lancea argenteo celato positum, pulchrius et speciosius apparet: sic pariter verbum sapiens opportunum tempore prolatum, novum quemdam decorem acquirit, et seipso pulchrius apparet. Huc quoque posset revocari lectio vulgata: phiala enim vel lanx argentea hebraica metaphorâ potest vocari lectus, quia ita ea quasi in lecto malum aureum decore collocatur et requiescit. Hic sensus valde planus est et obvius: solent enim mali aurea tum fabricata, tum naturalia et viva in lanceibus argenteis proponi, et convivis exhiberi.

VERBUM DICTUM IN TEMPORE SUO. — Hebraice, *בְּתֵינָהּ בְּפִינָהּ*, id est dictum in rotis suis. At quid rotis cum verbis, et cum lectis argenteis? Respondetur alludi ad lectos rotatiles veterum, quales etiamnum videmus in domibus nobilium et principum, qui de una aula in aliam, de uno triclinio in aliud, per rotas illis subjectas facile moveri et rotari possunt: lectus enim quadratus habet speciem curvus, cui rota inferne subijci quærit et solent: hic autem olim argenteis laminis obdoci, vel operculo ex argenteo celato tegi et ornari solebat, et etiamnum solet apud principes; superne vero quatuor columellis ad quatuor ejus angulos insistebant capitella rotunda ex auro in speciem pomorum, quæ proinde hæc mala aurea vocantur, quæ ideo lecto et rotis argenteis incumbere et quasi vehi videbantur. Rursus mala aurea ex celo, sive tecto lecti argenteo suspendi solebant. Sensus ergo est, q. d. Sicut mala aurea insistunt, et quasi vecta lecto rotisque argenteis, magnum sui pretium æque ac pulchritudinem intuitibus exhibent: sic pariter verbum in rotis suis, id est in suis circumstantibus circumspecte, apposite et opportune dictum, magnum audientibus exhibet ornatum et fructum: uti imprimis patet in verbo Dei, quod interius anime loquitur, ut eam a peccato ad justitiam, vel a justitia et sanctitate minore ad majorem traducat. Ista enim si dicantur congrue et opportuno tempore, animam convertunt et sanctificant. Hæc enim est gratia æfixæ et congrua, quæ scilicet datur congruo tempore, congruaque audientis dispositione ad eam recipientem illique obediendum.

Potro verba opportune dicta recte dicuntur dicta in rotis suis. Primo, quia instar rotarum sunt rotunda et apte composita, ut nihil in eis sit scabrum, nihil durum, nihil præfactum. Sic Cicero, lib. *De claris Orator.*: « Verborum, ait, apti, et quasi rotunda connexio; » et *De Oratore*: « Theydidēs autem præfractor, nec, ut ita dicam, rotundus. » Et Juvenalis:

Aut curtum sermone rotundo
Turgescat entymema.

Et Horatius:

Gravis desit ore rotundo
Musa loqui.

Secundo, quia instar rotarum concinne decurrunt et voluntur in animam audientis. Tertio, quia instar rotarum nusquam exorbitant, sed in orbitis suis plane, secure et celeriter rotantur. Quarto, quia instar rotarum placide suaviter vehunt, tam verba, quam sensus verborum ad aures mentemque audientium. Quinto, quia sicut rota aptatur et æquatur orbitæ suæ, sic et verbum aptandum et æquandum est tempori et occasioni.

Verbum ergo dictum in rotis suis est verbum concinnum, compositum et aptatum tempori. Hinc Hebræi per *פְּנִינָהּ* *ophan*, id est rotam, metaphorice significant circumstantiam, modum, occasionem, congruentiam. Est metaphorâ ab arigatione; quod enim est auriga in curru, hoc est mens in sermone: mens enim est auriga lingue et sermonis. Opportunitas ergo, sive opportunum tempus, puta si verbum dicatur congruo modo, loco, tempore, etc., est quasi rota quæ verbum quasi malum aureum vehit, et inserit in animum audientis; si enim idem verbum alio et importuno tempore dicatur, ab audiente non capitur, imo refutabitur et respicitur, uti patet experientia. Hinc qui aliquid alteri persuadere conantur, captant commodas occasione, et mollia faciunt tempora. Quocirca pro *verbum dictum in rotis suis*, id est in tempore suo, alii vertunt, *dictum in circumvolutione sua*; Baynus, in *circumferentiâ sua*; Pigninus, in *modis suis*; alii, in *circumstantiis suis*; Chaldeus et Vatablus, *verbum dictum opportune*; Symmachus et Vulgata, in *tempore suo*; R. Salomon, *sermo supra basin pronuntiatus*, id est, recte fundatus et fixus; Aben-Ezra vero et R. Moyses vertunt, *dictum in facibus suis*, vel in *utroque facie sua*; censent enim *א* in *פְּנִינָהּ* non esse radicale, sed heamanticum et ascillium, uti est in *אֲשֵׁרָהּ* *asmura*, id est custodia, a rad. *שׁוּר* *scamar*, id est custodivit. Consequenter censent *ophan* radicaliter idem esse quod *פְּנִינָהּ*, id est facies suas, vel ad utramque faciem suam, ut sit duale.

Jam verbum dictum ad facies suas R. Moses exponit dictum juxta sensum litteralem et mysticum, id est dictum circumspecte, quod scilicet antequam proferatur, respicit et circumspicit omnes peristases et circumstantias loci, temporis et personarum, ut nonnisi opportuno tempore, ut vertit Noster, se exorat et deprecat.

Ex dictis liquet mala aurea non naturalia, vera et viva, qualia sunt citria, aurantia et cydonia, sed artificialia, puta ab aurifabro formata ex auro, passim ab Interpretibus hic accipi. Noster tamen Salazar concinnitas et venustas mala aurea vera accipit, puta cydonia, quæ suo odore, æque ac rosæ cæterique flores, convivas recreant, et

ebrietati resistunt, eaque de causa cum floribus solebant lectulis et mensis conviviarum inspergi, uti docet Athenæus, lib. III: « Nulla mala, ait, cydonia mittentibus in thorum regi, multaque myrti folia, rosarumque ac violarum elegantes orbes, » ut sensus sit, *q. d.* Quemadmodum mala aurea, id est cydonia aut melina, super lectos argenteos, id est triclinarios, seu epulares, ad stipandos convivas missa, ebrietatem arcant: sic etiam verbum dictum in tempore suis, vel cum rotis suis, nimirum problema aliquod obscuro opportune inter epulas conjectum, mirifice conviviarum ebrietati succurrit, vel potius ipsam prohibet; nam ne mentes obtusis mero capitibus ad illud edisserendum ineptæ reddantur, nullus non temperanter bibit.

Hæc expositio apta est, sed areta: aretat enim verbum opportune dictum ad problemata convivi. Quare melius generaliusque Baynus accipit verbum congruæ amiceque monitionis et correptionis, *q. d.* Quemadmodum mala super lectulos triclinii argenteos conjecta convive temulentiam coercant, et caput contra merum obfirmant: ita etiam benevola et amica correptio morum tempestive adhibita, hominem ira aut aliqua alia vehementi affectione correptum debriat ac sibi reddit.

Generalissime et plenissime accipias hic verbum quodlibet, sive monitionis, sive consilii, sive instructionis, sive consolationis, etc., *q. d.* Sicut mala aurea lectulis argenteis inspersa convivas recreant, roborant, pascunt: sic pariter verbum quodlibet congrue et opportune dictum audientes recreat, roborat et pascit. Hinc similis est gnomo S. Chrysostomi apud Maximum, *serm. 31*: « Lihere loqui subinde etiam vulgares solent; ad decenter et tempestive cum modo et prudentia licentia uti, hoc demum magni est et admirabilis animi. » Et illa Plinii, lib. XXV, cap. v, in fine: « Ut eleborum tametsi efficax, tamen medici vident dari senibus, aut pueris, aut exilibus, aut timidis: ita admonitio sic est temperanda, ut ferre possit quem velis emendare; nec solum spectandum est vitium, sed natura quoque ejus, cujus vitio studeas mederi. » Idem, lib. XV, cap. xiv: « Morus, ait, novissima omnium germinat, et tamen parit inter primas: ita qui tempus optimum opperitur rei conficiendæ, etiamsi serius cæperint, tamen maturius efficiunt. » Idem, lib. XI, cap. vi et x: « Apes peragunt opus suum non stulis diebus, sed quousque cæli commoditas invitat: ita suo quoque tempore capiendæ est occasio. »

12. INAURIS AUREA, ET MARGARITUM FULGENS, QUI ARGUIT SAPIENTEM, ET AUREM OBEDIENTEM. — PRO margaritum fulgens hebraice est חלילי חלילי *chali chalen*, quod Hebræi passim vertunt, *ornamentum auri obryzi*, vel *monile aureum*. Ita Pagninus, Cajetanus, Vatablus et alii. Septuaginta vertunt, *bardium pretiosum*; Syrus, *sarcium bonum*; Chal-

deus, *vasa smaragdina*; alii, *diadema*, vel *corona aurea*; alii, ut Noster, *margaritum fulgens*; alii, *orarium precatorium*, *placitorum aureum*, id est monile omnibus placens, omnesque alliciens et placans. Rursus, pro *septientem* ex hebreo vertit potest cum Cajetano, *sapiens* in nominativo, ut sapiens qui arguit, hic comparatur inauri aureæ et margarito fulgenti. Insuper, variant hic prisci Interpretes: aliter enim vertunt Septuaginta, aliter Chaldaeus, aliter Noster. Trinæ ergo hic versio trinum pariter poscit sensum (1).

Primo, Septuaginta et ex eis Syrus vertunt, *quod pretiosus sardius diligatus*, vel *insertus est aurea inauri*, hoc sermo sapiens dimissus in aurem obedientem est auri. Ita Auctor *Catechæti Gecorum*, ubi corripiens et correptio, sive sermo sapiens, comparatur sardio; correptus vero et edoctus qui sermone obedit, comparatur inauri aureæ, *q. d.* Sicut sardius apte componitur cum inauri aurea, illamque exornat: sic pariter sapiens monitor et monitio apte componitur cum auro obediencie, illamque mire condecorat. Ad hunc sensum Vulgatum Latinam accommodat Beda: « Recte, ait, humilis auditor inauri comparatur aureæ, qui dum libenter increpanti et argenti aurem accommodat, jam se ad recipiendam claritatem celestis sapientiæ preparat, jam supernæ lucis visioni appropriat. » Postea vero subjicit de doctore: « Recte doctor eruditus margarito fulgenti assimilatur, quia dum emendationem morum, dum supernorum scientiam desiderantibus, ac pie quærentibus animis ostendit, quasi aureo ornati majorem insuper gratioreque fulgore gemmæ ardentis adnectit. »

Huc pertinet versio Cajetani: *Inauris aurea et monile obryzi, arguens sapiens super aurem obedientem, q. d.* Correptio et disciplina ornant tam corripientem quam correptum, tam doctorem quam doctilem discipulum: hic enim qui aure eam excipit, est loco monitis et torquis auri.

Secundo, Chaldaeus vertit, *inauris aurea et vasa smaragdina, correptio sapiens in auro obediencie*. Per vasa smaragdina alii accipiunt pocula pretiosa et smaragdo, quibus divites et nobiles in conviviis utebantur,isque invicem cum appreciatione salutis præbibeant, *q. d.* Sicut modimperator, sive hærus et præfectus convivii, convivis propinat calicem pretiosum, v. g. smaragdis ornatum, in eoque vinum præstans, sed ære et amaro (unde Itatorum proverbium: *Il vino amarò te sia caro*;

(1) *Annulus aureus et monile aureum* (alii, *annulus aureus* qui aurem perforat, et *globulus aureus* qui ex annulo dependet) est *reprehensor sapiens*, qui sapienter reprehendit in auro audientem. *Sapientia inauribus ornare* quem frequentatur Arabibus pro *pulchris et salutaribus præceptis aures ei imbuere*. Ita *Araschides* in *Delectis Chalifarum*: « Vivificasti corda nostra floribus sapientiæ, et aures nostras instruxisti inauribus margaritarum sermone tuo. »

amarum enim roborat stringitque stomachum, quem dulce vinum laxat et solvit; convivæ vero calicem hunc ut amaris symbolum, atque saluferum, eum simili salutaris appreciatione avido excipiunt et hauriunt: sic quoque sapiens doctor discipulo propinat amarum disciplinam et correptionem, ut vitia ejus rescedat, velut calicem vinumque amarum, sed pretiosum et saluferum, quem proinde discipulus amantè avideque excipiat et hauriat oportet. Possunt tamen quælibet vasa smaragdina hic accipi; smaragdus enim et pretio et colore viridi effulgens inter gemmas eminet, inireque omnium oculos recreat. Vide dicta *Apoc. XXI, 49*, ubi dixi smaragdum virentem esse insigne virginitalis, esseque amuletum contra venena: sic et correptio virginitalitatem animæ tuetur, estque amuletum contra omnia vitia.

Tertio, Noster optime ex hebræo vertit, *inauris aurea, et margaritum fulgens, qui arguit sapientem et aurem obedientem*; et Tigurina, *torques aureus et monile aureum, est increpatis sapientis auri obtemperanti*. Sic disciplinam comparavit torqui aureo, cap. 1, 9. Sensus ergo est, *q. d.* Correptio severa, sed matura et amica, quam sapiens opportune adhibet audienti, ideoque obedienci, non vills est et infamis, sed res nobilis, pretiosa et valdehera instar inauris aureæ et margariti fulgentis, que proinde tam corripienti quam correpto magno ornamento est, æque ac saluti. Unde Pagninus clare vertit, ut *inauris aurea, et ornamentum obryzi est, qui arguit sapientem cui est auri obtemperans*. Noster pro *ornamentum obryzi* melius vertit, *margaritum fulgens*, quia inauris aurea proprie erat circulus instar annuli auri insertus, ex quo dependebat margaritum splendidum velut monile, ut docet S. Hieronymus in *Ezech. XVI*, et ex eo noster Pineda in *Job* cap. XLV, vers. 11, num. 12.

Hinc gnomæ similes sunt illæ sapientum apud Maximum, *serm. 31*: Herms: « Reprehensio, si agnoscat, o Imperator, ad cupiditatem eorum que prius non norat, reprehensum ducit. » Isocratis: « Sicut mel exulcerata mordet; secundum naturam vero constitutis suave est: ita habet et oratio Philosophorum. » Aristonymi: « Qui ex oratione libertatem arguendi tollit, perinde facit ac si ex absinthio tollat acorem. » Phocionis: « Nec sol e mundo, nec loquendi libertas ex hominum congressu removenda. » Anonymi: « Ut alleborum si parcius sumas, magis offendit, quod inhæreat visceribus inficiatque corpus; si copiosius sumas, proderit: erumpit enim liberius: ita non est oburgandus amicus, nisi ea vehementia que vitio liberet illius animum. Nam lemor expositio contristat amicum nullo fructu. » Plutarchi in *Moral.*: « Medici pharmacis amarissimis donati sacchari aspergunt, ut ægros alliciant ac ea sumenda: ita parentes oburgationis asperitatem lenitate debent mitigare. » Rursus: « Ut

henosis acris et amara prosunt, dulcia obsunt, sic et vitiosus. »

Porro severus monitor, et vera monitio sive correptio, recte comparatur inauri aureæ et margarito fulgenti. Primo, quia, sicut inauris aurea pretiosa est, nec dederat, sed ornata decoratque aurem; unde inauris olim nobilitatis erat insignie, ut ex Platone et Apuleio docet Rhodiginus, lib. III, cap. xxv: sic pariter correptio pretiosa est, nec infamat, sed otat et nobilitat audientem et obedientem; magna enim ejus laus est, quod pareat corripienti. Hinc enim signum est magna humilitatis et obediencie, æque ac prudentie.

Secundo, sicut inauris perforat et perfundit aurem cum dolore, ac deinde firmior auri adheret, eamque assidue vellicando stimulat, et ornata velut monile: sic pariter acris correptio ferit, tuditque aurem mentisque, imo litem mentis audientis, ac deinde fortiter illi adheret: correptus enim hoc stimulo punctus respicit et correptionem constantè retinet, nec eam sibi excidere sinit. Igitur, sicut is qui aures et auditum habent hebetem et obtusum affligitur inauris, ut sua punctura hebetatam audiendi vim excitet et acuat: sic is qui propriis sunt cerebri et durioris cervicis, adhabet auri correptione, que cervicem sternat, eosque legi obediendes faciat. Vere Plutarchus in *Moral.*: « Remedia, ait, saltem mordent, vel offendant, postea conferunt salutem et voluptatem. Ita salubria monita illius nonnulli sunt amara, postea correcto jucundissima. »

Tertio, olim in inaura, æque ac in annulo incidit, aut noinen Dei sui, vel rei summe amate: sic pariter correptio hæc accipitur a sapiente ut res summe utilis, salutifera et dilecta, imo divina et a Deo manans. Hæc est quod ait Deus per Oseam, cap. II, 13: « Et visitabo super eam dies Babilonis, quibus accendebat incensum, et orabatur inauræ suæ et monili suo. » Deus enim inauri insculptus videbatur homini quasi ad aurem semper assistere, illique in aurem loqui, et eum sub cultus perpetui admonere. Hinc Jacob defodiens idola familiae suæ, simul cum eis defodit inauris, *Genes. xxxv, 4*. Hinc et Gedeon ex inauribus fecit ephod, quod deinde Hebræi coluerunt ut idolum, *Judic. viii, 24*. Et Aaron ex inauribus confavit vitulum aureum, *Exod. xxxii, 2* et 4. Adidit B. Abraham Hebræos inauribus incidere salitos, quod semper memoria et mente gestare vellent. Igitur inauri comparatur correptio, quia eam dat corripient correpto, ut ejus perpetuo sit memor, ac juxta eam mores corrigat, et vitam componat, ac simili modo acceptat eam is qui correptionem benevole accipit, illique obedit.

Quarto, inauri aureæ solent innecti margaritum fulgens, quod mire ornât aurem æque ac inauris, ac utrumque sane pretiosum est, sed pondus exigui: nam qui vellet massam quamdam auri gravissimam auribus innectere, aures minime ornaret, sed potius oneraret, et fæde discorperet.

Similis esto correatio, non levis prefi, sed levis tamen ponderis, ut scilicet sit prudens et cordata, sed tamen lenis et blanda, ne gravi ira vel tristitia pondere animum correatio premat, deprimat vel opprimat. Vide duodecim dotes margaritarum recensitas, *Apocal. XXI, 21*, quas facile est adaptare correatio et correatio. Præclare Plutarchus in *Moral.*: « Quemadmodum medicus, ait, ubi secuit carnem, non statim deserit sectum, sed rigat ac lenit: sic qui acrius objurgavit, debet reliqua vitæ consuetudine lenire eam molestiam. » Ibidem: « Pharmacum non adhibitum in loco dolet absque fructu: sic objurgatio non ut debet admota. Atque idem facit amicus cum molestia, quod adulator cum voluptate. Ledit enim uterque. » Ibidem: « Ut Telephi vulnus eadem hasta sanatum est quæ vulnus infixerat: ita vulnus objurgationis ab eodem sanabitur qui fecit. » Alius: « Ut perionies et facit et tollit frigus: item ignis ambusta sanat: ita amicus objurgantis oratio dolori quem facit, eadem medetur. »

Quinto, inauris symbolum est discipline et obedientie, quia, sicut inauris inseritur in aurem, sic et verbum discipline ingeritur in aurem et mentem. Hinc de Christo dicitur, *Psal. XXXIX, 7*: « Sacrificium et oblationem noluit; aures autem perfectis mihi, » hebraice, *perforasti mihi*, nimirum subila servitibus, qua in aurem obedientie auribus meis appendisti, mentique inseruisti. Unde et tunc dixi: Ecce venio: In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam, Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei. » Quæ verba citat Apostolus *Hebr. x, 5*. V. de ibi dicit. Hinc et illud Christi Patri obedientis usque ad mortem crucis: « Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico, retractorum non abii. Corpus meum dedi perentibus, et genas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me, » *Isaia I, 8*.

Denique inauris symbolum erat reconciliationis et pacis; unde amici Job, qui cum eo disceptantes eum sapius male redarguerant, penitentes tulerunt singuli ad eum in aurem auream in signum reconciliationis. *Job cap. XLII, 11*. Unde et Plautus in *Epistola*: « Non meministi, ait, me in aurem auream ad te adferre natali die. » Ubi Scholiastes: Solebat, ait, hi qui amicos per annum aliqua ratione læsarant, illos in die natali inaurum donatione placare, ut injuriarum oblit cum eis in gratiam redirent. Correatio ergo, quæ quasi inauris aurea a correatio datur, et a correatio accipitur, significat eam amice et placide a correatio dari, et a correatio accipi, ut si quæ prius inter utrumque interesset injuria aut simulas, hæc jam per correatio obliteretur, et pristina amicitia redintegretur; per correatio enim quasi auris, in oculos et mens correatio, auri et menti ejus qui correatio, copulatur, sociatur et unitur.

13. SICUT FRIGUS NIVIS IN DIE MESSIS, ITA LEGATUS

FIDELIS EI QUI MISIT ILLUM, ANIMAM IPSIUS REQUIESCERE FACIT. — Hebraice, *animam domini reverti facit*; Septuaginta, *sicut eruptio nivis messis tempore ardorem restinguit, æstusque laborantibus gratia est*: ita *fidus legatus his qui miserant illum, siquidem animos illorum qui illo usi fuerant, recreat et refocillat*. Ita Auctor *Catena Græcorum*. Syrus, *sicut quando descendit nix in tempore messis æstum refrigerat, sic legatus, etc., animam heri cohibuit*; Chaldaeus, *animam domini sui refecit*; Aben-Ezra, *reducit*: « Quasi domini animus, ait, discedenti legato conjunctus fuisset, eo denique redente in domini corpus reductus sit, quod is legatum fidem se præbuerit. » R. Levi: Sicut frigus, inquit, ex nive proveniens æstatis tempore jucundissimum est, vitalemque calorem conservat, ne præ nimio aëris æstu, qui illa tempestate immo leratus est, evanescat, eundemque ad intima corporis præcordia retrudit: ita legatus fidelis eum oblectat a quo missus fuerit, dominoque suo animum reddidit, vitamque prebet, cum illius optata rite absolverit, riteque legationis negotia obierit. Hæc ille.

Querens, quod sit frigus nivis in die messis? Cum in æstate et messe nulla sit nix, sed summus æstus, nisi Deus faciat miraculum, quale fecit B. Virgo Romæ sub Liberio Pontifice, cum ci locum basilicæ S. Mariæ Majoris in Esquilis edificandæ, nive de celo missa die 5 augusti, cum in Urbe summi sunt calores, designavit et delineavit. Respondetur primo, nivem a divitibus in hieme colligi, ut in æstate illi pocula et cyathos imponant, itaque frigidum vinum bibant, imo nonnulli nivem vino miscant, ut frigidius potent, etsi medici id ut valetudini et calori naturali noxium improbant. Vide Franciscum Valesium, *De Sacra Philo.* cap. LXI. Verum hæc paucorum divitum sunt delicie, quæ ad messem et messores pauperes non pertinent. Secundo, ventus presertim Aquilonaris, per montes et Alpes nive etiam in æstate oppletos, frigus ex nivibus contrahens, illud defert ad subjectas valles et camporum messores, illosque mire refrigerat, ut Romæ, quæ montibus circumdatur, fieri experimur. Unde signatur ait, « frigus nivis, » id est ex nive a vento contractum, non nix ipsa. Tertio, nix ipsa subinde dum copiosa est, ex montibus nivosis in campos illis subjectos desolvitur, ibique metentes recreat, et æstum restinguit (1).

Sensus ergo est, q. d. Sicut frigus a vento nivoso, vel ab ipsa nive afflatum messoribus calore æstuantibus sudantibusque æstum mitigat, ac

(1) Sententiam recte exposuit Rosenmullerus ibi: Minime est dubium, comparationem h. l. de promptitate inde, quod in terris ad Ausoniam et Orientem sitis, vinum vel etiam aqua nive refrigerari solet, unde Xenophon in *Memorabil.* lib. II, cap. II, § 30: « Ut suaviter libas, et vina pretiosa tibi comparas, et æstate circumcursans nivem quaris. » Cf. Plinium, *Hist. nat.* lib. XIX, cap. IV.

mire eos recreat et refocillat, dum incendia solis refrigerat, sudorem laborum tergit, et ardentem temperat anhelitus: sic pariter legatus fidelis animam heri qui eum misit sollicitudine et curis astutem, ab hoc curarum æstu requiescere facit, refrigerat et solatur. Sicut enim tale frigus valde desideratum et expectatum, recreat et reparat æstuantium ac laborantium animos simul et corpora: ita et nuntius talis post negotium fideliter peractum reversus, suo bono nuntio militentis animam laborantem et anhelantem præ desiderio refecit, tranquillamque ac pacatam reddidit; vel, ut habent Hebræi, *animam ejus restituit*, quasi scilicet collapsam et more impatientia languidam factam. Monet ergo hæc sententia legatos sui muneris, ut cogitent quanto desiderio suspensi maneant qui miserant eos tantisper, donec perficiant injunctum officium, et quantum refrigerium ac solatium eis afferat fideliter ab eis obita legatio. Ita Jansenius, Baynus et alii.

Nota: Anima physice a plerisque vocatur ipsa respiratio, seu qui respirantio attrahitur spiritus; atque Diogenes, ut tradunt qui de ejus placitis scripserunt, in eo aere animæ essentiam esse putavit. Sed utroque de animæ essentia sentiat physicus, quia respirata vita servatur, ipsam respirantem animam vocat, atque hujus ipsius facilitatem seu tranquillitatem animæ requiem. Itaque facere animam requiescere, est physice respirantem facilem reddere; id vero fit igneum calorem exstinguendo, atque hominem attemperando.

Apposite comparatur sollicitudo æstui, frigus nivis legato fideli: primo, quia sicut æstus corpus, sic sollicitudo animum urit et cruciat; legatus vero fidelis instar nivis et aere nivosæ, hanc usionem et cruciatum lenit et sopit, tum quia in ejus fide requiescit animus heri anxius et sollicitus; tum quia re ipsa experitur per eum fideliter et feliciter negotia sua curarum plena transigi et expediti. Rursum, sicut frigus in æstu summe desideratur, sic et legatus fidelis in rebus arduis et perplexis. Secundo, quia sicut ventus est velox, et velociter frigus nivium ad messores profert: ita et legatus fidelis velociter res heri sui perplexas conficit, eumque sollicitudine levat et pacat, ut placide in ejus fide conquiret. Tertio, sicut messores sudantes urgenti egent refrigerio: ad calorem enim eorum restinguentium non sufficit pluvia, nec aura lenis, sed requiritur Aquilo nivosus, qui nivali f. gore intima penetret et pervadat. Unde hebræum *צפון tsinna* significat frigus acutum, quod instar haste vel telii intima penetrat. Sic pariter ad anxias heri curas levandas non sufficit famulus vel nuntius quilibet, sed requiritur legatus expertus et fidelis, in ejus fidem et sinum omnes curarum æstus resignet et deponat. Aben-Ezra *tsinna* vertit *scutum*, quia nive velut scuto munit se messor contra æstum: sic et herus fide legati quasi scuto munit se contra curas et

anxietates negotiorum. Quarto, sicut frigus nivis in messe homines æstu gravatos, et messores intendendo anhelantes, eo magis recreat, quo magis rarum, novum et inexpectatum obvenit: sic pariter legatus fidelis raris est, et subinde sua diligentia prævertit et superat expectationem heri militentis eum, eoque magis eum lætificat et exhibulat.

Talis legatus fuit Moses, missus a Deo ad liberandum Hebræos ex Ægypto; hoc enim fideliter præstitit, itaque tam Deum quam Hebræos mire recreavit. Item Josue, qui missus a Deo et Mose ad inducendum Hebræos in Terram promissam, idipsum bellantum fideliter complevit. Talis quoque fuit Caleb; qui a Mose missus eum Josue ad explorandum Terram sanctam, cum ceteri exploratores dicerent eam esse inexplorabilem, dei ope expugnata facilem ostendit, ideoque hi duo soli eam ingressi sunt, *Num. xiii, 31*. Talis nostro ævo fuit Thomas Morus qui legatus ab Henrico VIII, sæpius missus in Galliam, Flandriam, ac tandem Cameracum, mira dexteritate pacem inter summos Christiani orbis monarchas, magno Henrici, omniumque ordinum gaudio et bono confecit, stabilivitque. Unde ab eo creatus Angliæ Cancellarius eidem in deliciis fuit, donec ejus libidini resistens, capite ab eodem mulctatus gloriosum obiit martyrium.

Mythice, talis legatus Deo Patri fuit Christus, qui ab eo missus ad hominum redemptionem et salutem, idipsum fideliter præstans, summe Deum. Angelos et homines exhibaravit. Talis item fuit Gabriel Archangelus nuntians, imo afferens B. Virgini incarnatorem Christi. Tales quoque fuerunt Apostoli a Christo missi ad conversionem Gentium. Unde ab eo dicitur: « Legatus fidelis, ait, doctor est Catholicus; qui autem mittit eum, Dominus. Porro dies messis in æstu, tempus est predicationis inter fervores persequentium, de quo dictum est: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Frigus nivis in messe, aliquantula est quies prædicantium a persecutione repugnantium. Recte ergo dicitur: Sicut frigus nivis in die messis, etc., quia sicut optabile est predicatoribus verbi, cum ab infidelium rabie forte aliquid refrigerii accipiunt, nec facultas docendi negatur: ita ipsi qui ad predicandum eos misit Domino gratum esse constat, cum susceptum ab eo legationem etiam inter adversa obsistentium fideliter complent. »

14. NUBES, ET VENTUS, ET PLUVIE NON SEQUENTES, VIR GLORIOSUS, ET PROMISSA NON COMPLENS. — Hebraice, *vapores, et ventus, et non pluvia, vir se jactans in dono falsitatis*, Chaldaeus, *dicit rubrum et ventum, in quo non est pluvia, similis est vir qui gloriatur in dono falsitatis*; Vatablus, *qui magnifice pollicetur, sed præstando fallit*; Septuaginta, *sicut venti, et nubes, et pluvia clarissima, sic qui gloriatur in dono mendaci*; Symmachus, *in dono iniquo*. Hæc tria, scilicet nubes, ventus et pluvia non sequentes, tripliciter contemneri possunt; unde

triplex resultat comparatio, et consequenter triplex sensus. *Primo*, plane, *q. d.* Sicut si nubes orientantur, et ventus imbrifer, qualis est Auster, perfluit, portendant et quasi promittunt pluviam, et tamen subinde nil pluvie sequitur : sic est vir gloriosus qui multa promittit, et tamen ea non complet. Ita Chaldaeus, Vatablus, Pagninus et alii passim.

Secundo, sic : Sicut si nubes densentur, praesagium est pluviae, et tamen si coarctatur ventus validus (qualis est Aquilo), nubes dissipat et dissipat, ut nulla sequatur pluvia : sic, etc.

Tertio, sic, ut non sequentes referatur tam ad nubes et ventum, quam ad pluviam, *q. d.* ait Cajetanus : Sicut quandoque videntur oritur nubes, oritur ventus, et oritur pluvia, et tamen nil horum oritur aut sequitur : sic est qui multa promittit et parum praestat. Hoc videntur voluisse Septuaginta dum vertunt, *sicut venti, nubes et pluvia clarissimae*, vel, ut Vaticanus legit, *clarissima*, ut ad omnia tria referatur : *clarissima*, id est diaphana et subtilia, quia tenuia et exilia, *q. d.* Sicut se habent venti clarissimi, id est qui aerem serenant, nubescque fugant ; et sicut nubes clarissimae, id est exiles, diaphanae et subtiles, quae levi aura ventoque dissipantur ; et sicut pluviae clarissimae, id est raris, subtiles et exiguae, ut iustam aquae copiam, quae requiritur ad terram irrigandam, non afferant : sic se habet qui magnificentia omnibus promittit. Hic enim omnibus ea praestare nequit ; quare fidem fallat, et paucis, vel nulli que promissis praestet, oportet. Hoc est quod ait Threverius in *Apoth.* : « Cum caelum mane rutilat, tempestatem praesagit : sic quam minimum expectandum est ab eo qui plurima arroganter promittit. »

Juxta primam conternationem, quae planior magisque obvia videtur, sensus est, *q. d.* Sicut nubes et ventus inanes et steriles, spe pluviae quam dederunt, fallunt homines cum non sequitur pluvia, maxime cum avide desideratur ad aestus refrigerium et terrae fertilitatem, sique homines majori afficiunt postea tristitia ac molestia : ita et qui multa promittit, quae deinde non praestat, cum expectatione sua homines frustretur, molestiam duplicem eis ingerit, cum et expectare eos fecerit, et datae expectationi non satisfaciat. Apposite, vir gloriosus in verbis et promissis suis comparatur nubibus et vento, quod nubes res sint altae, et ventus res videatur maxime inanis et nihili ac instabilis, ut significetur illius superbia et ventosa inanis atque inconstantia.

Rursus, sicut dies in quibus nubes atra solem tegunt, et venti horridi cum fragore in terra personant, qui imbrem promittunt, nec tamen praestant, alii sunt, tristes, melancholici et permolesti : sic pariter qui magna jactat et pollicetur, parumque re ipsa exhibet, omnibus gravis est, molestus, invidus et exosus. Tales sunt arrogantes, ostentatores et jactantissimi. Ratio est, quod superbia

et jactantia efficiat eos magniloquos, et incontentia supra vires promittant, quae deinde praestare nec velint, nec possint. Hinc omnia quae multum habent ostentationis, parum habent re et veritatis ; ac quae multum habent pompae, parum dant utilitatis et fructus : hic enim totus in pompam insumitur ; sicut arbores et vitis quae foliorum luxuriam ostentant, parum dant avarum et vini, quia totus earum succus abit in folia. Proorsus eodem modo res hic sese habet.

Juxta secundam conternationem nova datur causa, cur promissa quis non praestet, scilicet levitas animi et inconstantia : hanc enim representat ventus Aquilo, *q. d.* Sicut Aquilo dissipat nubes vapore gravidas ut pluviam pariant, easque facit vagas et steriles : sic pariter levitas animi facit, ut quis id quod pollicitus est non adimpleat, sed cum promissionis facta praenit, illamque irritet et annullat ; talis enim est instar venti et aerae mobilis, quae illico pertransit, et locum statimque mutat. Id videre est in Religiosis qui per levitatem animi Ordinem quem espessivere, deserunt sicutque apostate. Quocirca Superiores qui sapienter novitiorum indolem exacte inrospectant, ac si eos videant leves, mutabiles et inconstantes, ad Religionem non admittunt. Hoc facit illud Ovidii :

Mobilis Aesonide, vernaque incertior aura,
Cur tuae promissi pondere verba careat?

Juxta tertiam conternationem, tria symbola ; scilicet nubes, venti et pluvia impluviae, id est exiles et steriles, tres notant causas cur quis promissa non praestet : primo enim nubes vacuae et inanes impluviae sunt, quia carent materia, puta vapore humido qui resolvatur in pluviam, hinc ergo notant ostentationem et arrogantiam fraudulentam, quae causa est, efficitque ut arrogans et fraudulentus plura ostentet et promittat, quam in sensu habeat et praestare possit aut velit, ut alios decipiat et fallat. *Secundo*, venti mobiles, ideoque impluvii, notant animi mobilitatem, quae facit ut propositum mutent et promissum retractent.

Tertio, pluviae graciles et steriles representant imprudentiam et loquacitatem, quia fit ut quis non considerans, nec dimittens vires et opes suas exiles majora spondeat, ac deinde praestare inopia minora dare cogatur.

Huc pertinet illud Morenari Trismegisti ad Statium apud Stobaeum, serm. 11 *De veritate* : « Si quidem, ait, inter homines, tres exstant causae propter quas pollicita violant et mentuntur. Aut enim statim a principio quispiam aliquid per fraudem dicit, ut ejus quod dixit, postea ipsum penitet ; aut ad perficiendum invalidus est factus. Ex his primum perire voluntatis est, alterum imbecillitatis iudicii, tertium infirmiae facultatis. Hae omnia Deus declinat : bonitatis studio fraudem, inconstantia revocationem ejus cuius ipsum pro-

mitere posset, postremo agendi efficaciam finis impedimentum. »

Symbolice Cassianus, *Collat.* XV, cap. VII, hanc gnomen adaptat illi qui jactant se de potestate faciendi miracula, ut ejiciendi daemones, cum Christianus non nisi in humilitate, quae Christi est virtus, gloriarum debeat : « Quapropter, ait, nunquam monachos probos, et morbo cenodoxiae vacuos nostri majores esse dixerunt, qui semetipsos exorcistas coram hominibus praesentent, et inter admirantium turbas hanc, quam invenerunt, gratiam jactantissima ostentatione diffamant, sed in cassum ; sine dubio enim evaniet eis illud quod in Proverbiis dicitur : Sicut venti et nubes et pluvia manifestissima sunt, ita qui gloriatur in dato falso. Ita si quis coram nobis horum aliquid fecerit, non de admiratione signorum, sed de ornatu morum debet apud nos esse laudabilis. »

Tropologio, hic discere quanta sit vanitas et stultitia ostentationis, mendacisque promissionis. Haec enim facit homines arrogantes, vanos, mendaces, infames, ut nemo deinceps eis credat exosus, invidus ; haec eos quos fellit ex amicis facit inimicos. Chamaleon, ait Plinius, lib. XI, cap. XXI, maximum habet pulmonem, et nihil aliud intus : quidam praeter ostentationem et ventosam jactantiam nihil habent. Eleganter Plutarchus in *Moral.* : « Ut ova plena, ait, sidunt, inania fluitant, ita qui veris virtutibus aut literis est praeditus, minus ostentat se quam qui secus. Animantia quibus longa sunt cura, iisdem longum sit cololum oportet : ita qui magno strepitu student vivere, longius rapiant necesse est unde suppetat sumptus. Ut sol quo magis in alto est, hoc minores facit umbras ; quo terra propinquior, hoc majores, puta mane ac vesperi ; ita virtus quo major est et excelsior, hoc minus videri cupit, minusque sese ostentat ; contra qui minus ipsa valeat, magis sese dilatant ostentatione. »

Idem in *Apoth.* : « Cum Leosthenes, ait, civitatem Atheniensium ad bellum perpulisset, magnifici spebus ad nomen libertatis ac principatus erectam ; Phocion illius verba dicebat esse cupressis similia, quae sublimes cum sint ac pulchra, fructum non habent. » Nihil potuit dici accommodatius in sermone splendide magnificentiae pollicentem, sed infugiferum, quemadmodum cupressus arbor sublimi compositoque in eorum vertice procul egregium quiddam polliceri videtur, at vix illa est sterilior. Quocirca sapienter idem Phocion dicebat : « Non magna quidem promittenda sunt, sed magna facienda. » Ita Stobaeus, serm. 4 *De prudentia*. Contrarium facit multi qui aereos montes, ac Ceresi opes pollicentur, cum ne gry qui dem praesent. Aurea Pythagore vox exstat : « Ager res proclaras, nihil magnifici interim promittens. » Et illa Sixti Philosophi, *sentent.* 187 : « Ager magna, non magna pollicens. » Sapientes enim sunt silentes et humiles qui pauca dicunt, sed multa faciunt : insi-

piantes vero sunt loquaces et superbi, qui pauca faciunt et multa jactant ; hi ergo similes sunt cicadis, quae semper cantant, et nil operantur : illi apibus, quae silent et mel ceramque conficiunt. Et illa Stobaei, lib. *De Moribus* : « Antequam pollicearis delibera, et cum pollicitus fueris, facito : nam postea non facere, fallere est. Vide ergo ne quis merito tuo te oderit. »

15. PATIENTIA LENIETUR PRINCEPS, ET LINGUA MOLLIS CONFRINGET DURITIEM. — Syrus, *confringet ossa* ; Hebraea, *in longitudine rorum persuadetur gubernator, et lingua mollis confringet os* ; Pagninus, *in longanimitate flectetur princeps, et verbum molle confringet os* ; Vatablus, *longanimitate suadet princeps, lingua autem mollis conterit ossa* ; Aquila, *lingua autem temperata ; alias, lingua tenera*.

Primo, R. Salomon hanc gnomen accipit de Dei ira praecipua placanda, *q. d.* Quando Deus iram suam patienter differt, nec statim poenas reposita a criminosis, curandum est sedulo, ut illum precibus et respicientia deliniant. « Et lingua mollis, » id est praecipua vacans, miserationemque excitans ; « confringet duritiem, » id est judicis severam sententiam mitigabit. Hic sensus mysticus et symbolicus est potius quam literalis, unde eum more suo sequens Beda : « Quamvis, ait, peccando Dominum offensidit, potes tamen ejus promereri clementiam, si adversa, quae pro peccatis irrogantur, patienter pertuleris. »

Secundo, Aben-Ezra verit, *ob patientiam principis seducitur*. Hebraeum enim מַדְבֵּרִי יִפְתָּחֵהּ significat *persuadet, lenit, illicetur, seducitur*, et, ut Chaldaeus, *lactatur, q. d.* Propterea quod patienter ferat eos a quibus ad iram sui inflammatus, nec ex eis vindictamumat, tunc illorum hostes hunc seducunt, atque in iram vim habent, ac prevalent. Horum igitur lingua mollis et blanda ossa confringit ; haec ille. Verum Noster et alii passim melius vertunt : « Patientia lenit princeps, » non seducitur.

Tertio, Jansenius, Baynus, Cajetanus vertentes, *lenietur*, haec exponunt de patientia principis ipsius, non subditorum. Per patientiam enim hic non significatur tolerantia malorum, sed longitudo ad iram, ut habent Hebraea. Unde Septuaginta vertunt μακροθυμία, id est *longanimitas*, ut gnome haec significetur principis iram leniendam per suam longanimitatem, hoc est, si non mox princeps sit ad ultionem, sed tardus sit ad eam. Dum enim iram provahit et non statim punit, frequenter per ipsam dilationem sedatur furor. Unde cum Theodosius Imperator nimis festinus ad vindictam in civitatem Thessaloniam graviter sivilisset, accepit ab Ambrosio legem huius sententiae convenientem, nempe ut non nisi post aliquot dies sententia principis lata executioni mandaretur, ut videtur est in *Histor. Tripart.* lib. VII, cap. XXX, et apud Theodoretum, lib. V, cap. XVIII.

Monet ergo Salomon priore parte hujus senten-

tie principes, ne subito prosiliant ad ultionem, sed longanimitate differant et temperent iram; posteriore vero subditos, ut verbis mollibus et blandis infringant durum principum furorem. Aut si utrumque ad principem referre velis, lingua mollis ejusdem frangit os vel ossa, id est duritiam, duramque cervicem subditorum: princeps enim non dure minans, sed dulciter blandiens, efficit, ut subditi dura colla submittant rigiditas ejus legibus, tributis, vectigalibus, similibusque oneribus. Rursus R. Levi sic exponit: Si princeps patiens sit, iramque moderetur, inde fiet ut non nisi juste poene ab eo inferantur. Atque argumento id est, quod, si nimium irae indulgeat, aestus hic universa ejusdem negotia perturbaturus sit, nempe futuros qui eum a sententia revocare possit, ne ea praestet ad quae ab irae impetu propellitur.

Huc pertinere videtur versio Septuaginta, in longanimitate prosperitas regibus, q. d. Regibus omnis felicitas, omnis securitas, omne bonum, si tum est in longanimitate patientia: haec enim subditos hostesque amicit, sicut ex adverso ira et vindicta omnes inimicat; haec rursus regi principique rationem sinceram mentemque pacatam, qua nihil melius ad rectum animae statum, et ad bonum reipublice regimen, conservat. Etenim, inquit Auctor *Catena Græcorum*, cum reges multas quotidie querelas et controversias audire, multasque causas cognoscere compellantur; nisi leni patientique animo predicti fuerint, atque ita comparati ut in iram non statim efferantur, non poterunt et sibi, et ipsis quoque rebus ac negotiis discernendis et iudicandis, non maximum detrimentum afferre. Ceterum ut regem patientem esse deest, ita eundem quoque sagacem, et iudicandi gnarum esse oportet, quo nimirum assentatores e medio submovere, placideque et patienter deliberare et iudicare valeat.

Quarto, melius alii accipiunt haec de patientia et lingua molli subditorum: si enim subditi longanimitate patientia et tolerantia excipiant iram principis, eamque deinde verbis mollibus et suavis leniat, utique eam, licet osseam et instar ossis duram rigidamque infringent. Quae res sane miranda est, scilicet ut res mollis duram instar ossis confringat, nimirum: « mollis humilisque sermo est quasi fulmen, quod omnia ossea duraque penetrat et sternit, » ut aiebat S. Egidius. Unde R. Levi: Longanimitate, inquit, ira que tolerantia lenit princeps quando in subditos exarsit; si quis nempe verba illius audiens laud exaudierit, sed patienter illa pertulerit: nam inde fit, ut a se calamitatem arceat, quam princeps mollebatur repentinan.

Rursus significat principem, quando in quempiam ira effervescit, tolerantia leniri, cum nimirum non statim rogabitur ut det veniam et vitam ei cui irascitur, sed aliquo temporis spatio ire indulgere permittitur: ita enim fiet ut tempore

ira subsidat, ac tunc si verbis mollibus rogetur, veniam concedat. Verba enim mollia irae ossa, id est duritiam acrimoniamque, demulcendo infringunt. Haec R. Levi. Sic Abigail blando sermone e blandita est, et interfecit iram Davidis, I Reg. xxv. Vere Plutarchus: « Anima moribunda, ait, remedium est oratio - ut temperata aqua inflammationes, sic lenis oratio iram sedare solet. » Et Menander: « Nullum est irae remedium, nisi apta amici oratio. »

Vidi Romae virum religiosum et sapientem, qui magno cuidam Ecclesiae Praesuli erat a confessionibus, et sinni a consiliis. Hic dum Praesuli sana suggereret consilia a quibus abhorrebat Praesidis animus vel cupiditas, ideoque ille excederet multa ab illo acerba et acra verborum iurgia, quae ira suscitabat, silenti et constanti tolerantia patiebatur, eaque tandem vincebat animum Praesulis, ut deservente cholera, sedata mente, eam damnavit, ac rationes a confessorio propositas quiete considerans, probaret et sequeretur. Hunc imitentur principum confessorii ac consiliarii, ac reipsa discent quod « patientia leniatur princeps. »

Chaldaeus verit, in patientia spiritus lactetur princeps, quasi patientia respondens iratum principem reddat non minus placidum, quam infantulum lacteum; ut sicut infans epoto lacte consopitur, ita princeps audito molli responsa a furore detumescat. Nota illud princeps, qui maxime voluntarius, et velut torrens in quam partem inclinaverit, vehementissimus, et proude qui a solo deo coerceri possit ac frenari, juxta illud: « Sicut divisiones aquarum (seu, ut habent Septuaginta, sicut impetus aquae), ita cor regis in manu Domini, » Prov. xxi. 1.

Vertunt Septuaginta conerit ossa, pulchra antithesi ad linguam sine osse, et ipsa ossa durissima: nam verbis mollissimis durissima conteruntur.

Vere S. Chrysostomus, serm. De mansuetudine, tom. V: « Quisquis, ait, furibundus vincere voluerit, fortiter ferat eorum iniurias. » Ille sicut gnomo Arabum *Cent.* 1, num 68: « Non fert iram is, cui gradus exaltati sunt; nec adiecitur summa, ejus natura est iracundia, » id est iracunda, q. d. Sicut principes aliorum indignationem non ferunt, ita ad principatum non pertingunt, qui natura sunt iracundi: multos enim offendunt.

Symbolice, princeps, vel, ut alii vertunt, gubernator, est animus excoelatus et generosus, qui motus irae quoque ei suggerit vel injuria illata, vel complexio cholericæ, vel diabolus, novit rationibus lenire, sibi que persuadere ut iram patientia et mansuetudine superans, illi dominari discat: unde irae suae duritiam, id est robur et vehementiam, verbis mollibus in ratione solida fundatis enervat et infringit, dum v. g. sibi ipsi interius dicit cum Ps. lte: « Quare tristis es (quare irascor: tristitia enim irae est comes et asceda) »

anima mea, et quare conturbas me? » Cur indignaris, o anima mea, ob rem tam levem? Cur tibi ob festum mentis quietem adimis, rationem offusas, charitatem laedis? Considera quanta, patientia Christus iniurias atrocissimas sibi in vita et in morte illatas tulerit. Nam ut nervose ait S. donatus Pontanus lib. IX, epist. 4: « Quantaslibet nobis anxietatum pateras vitae propinet afflictio; parva toleramus, si recordamur quid biberit ad patibulum, qui invitat ad caelum. » Haec Christi patientis et patientiae consideratione, omnes irarum motus leniebat et sedabat S. Elzearius Comes Ariani, adeo ut ad qualibet etiam atroces famulorum iniurias immolus, *ἐπιδοξος* et *ἀνοχός*, videretur.

Hinc Hebraea habent, in longitudine narium leniatur princeps. Tradunt enim Plinius et Physici animalia et homines, qui longas et latas habent nares, esse longanimes et tardos ad iram, eo quod per latas nares facile irae fumos spiritusque hiliosos emittant et expirent. Hinc elephas, qui est rex animalium, quia proboscidem et nares habet ingentes, et ad libitum flexiles, cum cetera animalia habeant breves ac rigidas, lentus est tardusque ad iram, ut dicat de eo Philosophus: « Aequalis proboscidi ejus ira, nimirum eadem longitudine predicta. » Talis sit nasus et longanimitas principis, p. animi celsi et generosi, Quocirca Sotion, disput. De Ira: « Sapientibus t. doctis, ait, Heraclito pro ira lacryma, Democrito risus movebatur; ut enim naves egregiae sunt non que celo sereno navigant, sed que tempestatis resistunt et servantur: sic homines irae resistentes magni sunt et fortes. » Et ipse Democritus: « Ira, ait, repugnare difficile est, vincere autem viri est optima ratione predicti. » Nam, ut ait Aristoteles apud Maximum, serm. 19: « Ira est perturbatio, belluarum motui similis, quae perpetuo premit, duraque et violenta quadam vi predicta, homicidiorum causa, calamitatum socia, infamiae et incommodorum conciliatrix, pecuniarum consumptrix. »

Hinc rursus pro princeps alii vertunt, gubernator, quia sicut naucerus navis, tempestatum, sic gubernator animae, irarum motus sulcare, frangere et componere potest. Unde S. Chrysostomus, homil. 34 in *Genes.*: « Mansuetudo, ait, animam nostram in perpetua tranquillitate, et quasi in portu constituit, et omnis recreationis est quietis nobis occasio est. Quid enim beatius quam inestio liberari bello? nam quamvis plurima pax externa fruamur, si intra nos irarum nascatur tempestas, tumultus et seditio, nihil externa pax proderit. »

Qui ejusmodi sunt, non tantum suos, sed et aliorum varum litumque tumulus facile sedant et componunt. Ut huc pervenias, animam ab omnibus mundi illecebris avoces, et in uno Deo delicias oportet. Talis fuit S. Sabinus Canusii in epistola Episcopus sub Justiniano Imperatore de

quo haec legitimus in ejus Vita: « Hic ab infantia se totum Deo mancipavit. Nam carnis spreis illecebris, in divinis meditationibus assiduus, nihil nisi quo pacto Deo placeret, curare videbatur: erat cultor pietatis, justitiae amans, in pauperes et advenas praecipue liberalis. Orphanorum et viduarum pius pater, nec quisquam ad eum adeo tristis aliquando accedebat, quin letus abiret; nemo iratus aut superbus, qui mansuetus et humilis non recederet. » Quocirca dono prophetiae et miraculis clarus effulsit, quae recenset S. Gregorius, lib. II *Dialog.* cap. xv, et lib. III, cap. v. Ita ex monumentis Ecclesiarum Capuanae et Canusinae, Philippus Ferraris in *Catalogo Sanctorum Italiae*, ad diem 9 februarii. Nimirum sicut « tranquillius Deus tranquillat omnia, » ut ait S. Bernardus, sic vir, irae et passionum dominus, easdem facile in alii sedat et componit.

16. MEL INVENISTI, COMEDE QUOD SUFFICIT TIBI (Hebraice, comede sufficientiam tuam; Syrus, partem tuam), NE FORTE SATIATUS EVOMAS ILLUD. — Septuaginta, melle reperto, comede quantum sat est, ne, si forte nimium te obsaturaveris, evomere compellaris. Ita Auctor *Catena Græcorum*.

Mel, quia calidum est et dulce, sic sobrie comedatur, corpus nutrit, vegetat, exhilarat, facitque longevos, ut tradunt Medici; sin nimium et immodice sumatur, corpus gravat, nauseam tam sui quam ciborum omnium movet, bilem ciet (nam dulcia se in bilem vertunt), ventriculum solvit, et vomitum provocat, ut docent Plinius, lib. XXII, cap. xxiv, et Galenus, lib. III *De Dieta*. Mel symbolum est ejuslibet rei suavis, dulcis et delectabilis. Igitur haec gnomo generalis significat generaliter omne id quod delectat, sive corpus, sive animum, moderate sumendum, ut prosit; si enim immoderate sumatur, obesse et quasi mel verti in fel: ibi enim natura dulce amaro copulavit. Insomniosum, ait Pierius, *hierogl.* 26, cap. viii, mel apud Macrones memorat Xenophon, quod qui copiosius edissent, et vomere et excernere cogebantur, neque quidem omnino stare poterant.

Particulatim vero haec gnomo variis rebus quae oblectant applicari potest.

Primo, voluptuosis corporis, quibus modice sumptis corpus restauratur; immodice vero sumptis gravatur, enervatur, obruitur. Unde voluptas mel est, sed felle mixtum, puta est mel Corsicum, quod apes ex cicuta colligunt, ideoque venenatum, de quo Ovidius:

Quam puto de longe collectam flore cicuta,
Melle sub infami Corsica misit apis.

Ita S. Chrysostomus, hom. 2 in *Marcum*, ait mel vetitum in sacrificiis, *Levit.* II, 11: « Quia, ait, mel voluptatis indicium est et suavitatis; semper enim voluptas mortificat, semper voluptas Deo non placet. » Unde constat inter mella apum, dum moriuntur cadavera et sordes inveniri,

sicut omnis voluptas desinit in sordes et putredines.

Huc facit mel Heptacometarum, de quo noster Causinus, lib. IX *Parabol.* cap. VIII : Heptacomete, inquit, sive Septempagani, mel legunt ex summis arborum ramis, quod homines adigit ad insaniam. Hujus cum crateras Pompeianis militibus propinassent, a sensu alienatas tres eorum cohortes considerunt, teste Strabone, libro XI, pag. 377, numer. 30. Simili modo voluptas mellis illecebra accupatur, quos ferro deinde laniat.

Impia sub dulci melle venena latent.

Itaque respondendum est voluptati ad sua lenocinia stimulant, quod asinus apud Phædrum hero jubenti sibi reliquias hordei dari, quas porcellus repente mactatus conficere non poterat :

Tuum libenter prorsus appetere cibum,
Nisi qui nutritus illo, et iugulatus foret.

Ha Phædrus, lib. V, cap. LXXV. Videtur plane voluptas similis illi Golopum fontico, cujus meminit Aristoteles in *Admirandis* : « Habet, inquit, aquas mire pellucidas et puris fontibus concolores. Verum ubi animal quodvis ex illis gustaverit, continuo moritur. » Quocirca Sixtus Philosophus, *Sententia* 237, et Medici hoc dant sanitatis remedium et preceptum : « Ede citra satietatem; ebrietatem quasi insaniam fuge. »

Secundo, mel hoc applices cum Auctore *Catena Græcor.*, R. Levi et Jansenio sapientie perceptioni (uti Salomon ipse applicat, vers. 27), quod animæ non modicum affert voluptatem, unde ad eam superius sub similitudine mellis Sapiens invitavit dicens : « Comede, fili mi, mel, quia bonum est : sic et doctrina sapientie animæ tuæ. » Et mox postea simili comparatione ad modum in cognitione servandum adhortans : « Sicut qui mel, inquit, multum comedit, non est ei bonum : sic qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria, » ut videri possit hac sententia peculiariter exigere voluisse modum in percipienda sapientia servandum. Incaena enim est et suavis hominibus divinarum eloquiorum lectio et meditatio, his potissimum qui contemptis hujus mundi bonis ad alteram vitam anhelant, ita ut dixerit Propheta : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! super mel oris meo. »

Huc pertinet proverbium Arabum : « Gusta, ci-haberis, » id est gusta mel similemve cibum, et ipse te vocabit ad appetitum sui, quod Galli dicunt : *En mangant l'appétit vient.* Est adhortatio ad eos quos magnitudo laboris deleret a studio sapientie et virtutis. Et tamen qui ex Scripturarum dulcedine plus præsumunt quam valent concoquere, volentes sapere plus quam oportet, et nolentes sapere ad sobrietatem; frequenter etiam quæ bene intellexerunt amittunt, excidentes a recta fide, seseque variis malis animi et

corporis involventes, ut experientia multa docet. Recte enim cecinit Martialis :

Quisquis plus iusto non sapit, ille sapit.

Et Cicero, lib. II *Tuscul.*, Neoptolemus apud Ennium ait dicere, a necesse sibi esse philosophari, sed paucis; nam omnino haud placere. »

Pulchre autem Beda insinuat singulariter per mel designari dulcedinem celestis sapientie, quod hæc spiritualium patrum officio, quasi prudentissimarum apud labore hominibus ministraretur. Huc facit illud vulgo tritum : « Omnis satietas mala, studiorum autem pessima. » Ita S. Gregorius, lib. XX *Moral.* cap. X : « Mel invenisti, inquit, comede quod sufficit tibi, ne forte saturatus evomas illud. Dulcedinem quippe spiritalis intelligentie qui ultra quam capit comedere appetit, etiam quod comederat vomit, quia, dum summa intelligere ultra vires querit, etiam quæ bene intellexerat amittit. Hinc rursus dicit : Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum : sic qui persecutor est majestatis, opprimetur a gloria. Gloria quippe inviabilis conditoris, quæ moderate inquisita non erigit ultra vires, persecrta premit. Itaque hæretici, qui de sublimitate intelligentie quanto amplius repleri ambiunt, tanto amplius inanescunt. »

Tertio, R. Levi, R. Salomon, Cajetanus, quin et Beda hanc gnomen nequunt sequenti, quasi ibi ejus comparatio expleatur; unde ibidem repetitur « *satiatus*, ut per mel accipias amicitiam et amicum, q. d. Utro amicitia et amico, sed moderate quasi melle : nam si immodice cum amico converseris, ipse satiatos fastidiet, ac tuam nimiam familiaritatem aversabitur et respuet, juxta illud Comici : « Nimia familiaritas parit contemptum. » Atque tandem tuum mel in fel, id est tua amicitia non tantum in tedium, sed et in odium vertetur, ut te tantum odiat, quantum ante amaverat.

Huc pertinet proverbium Arabum : « Cum fuerit amicus tuus mel, ne comede cum totum. » Multi enim abutuntur lenitate et facilitate amicum. Quocirca talibus dicitur suadenteque Arabes : « Qui rogat amicum suum supra vires, meretur prohibitionem, » id est repulsionem. Hinc rursus idem suadent amico : « Ne sis epulis amicum tuorum. »

Quarto, S. Bernardus, *serm.* 47, inter breves, per mel accipit laudes humanas : « Merito, inquit, non ab omni, sed immoderate mellis hujus edulio prohibemur. Est enim cum utiliter humanas laudes recipimus, fraternæ duntaxat intuitu charitatis, et ad salutem eorum qui nobis propterea facilius acquiescunt. Hæc ergo parcitate servata, mellis hujus moderata comestio non nocet. Si quid vero amplius est, a malo est, in perniciem convertetur. invento enim immoderatus vescitur, quisquis apponit nino cor suum favore humane laudis inlatur.

increasatur, impinguatur : a quo se Propheta sanctos custodiri deprecatur a Domino, non quidem mellis, sed olei satis vicina appellatione ipsum quem prædiximus favorem exprimens, ubi ait : Oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum, » *Psalm.* cxi. Denique quo fastidio et ratione mel hoc evomat subtexit, dicens : « Vis nosse quando evomat immoderatus epulatore mellis edulium, quod usque ad satietatem sumens modum parcitatis excessit? Tunc sunt sine dubio laudes quibus satiatur, non alium fructum querens, sed favore ipso contentus humano; tunc, inquam, multa cum anxietate evomit, quod cum perniciose delectatione comedit, cum alium quemlibet laudari audiens, invidia contabescit. Mens enim dedita vanitati, et arrogantia tumens, laudem alterius, suam reputat vituperationem. »

Quinto, per mel accipias divitias, q. d. Congere opes que satis sint ad alendam familiam, quantum citra injuriam juste et honeste potes : nam quod ultra congereris, vomere tandem cum dedecore et damno cogeris, juxta illud Plutarchi in *Moral.* : « Congere aurum contra fas, contrahe argentum, extruere ambulationes, comple domum servitiis, urbem nominibus : vinum roganti, febricitanti, et bilioso mellis copiam tribuere, unde non confirmetur, sed maxime operè lædatur. »

Sexto, per mel accipias delectationem orationis, meditationis et consolationum spiritualium; hæc enim moderate non fruendum, sed utendum est : nam qui nimis his indulget, lædit caput et valitudinem, proprii durique fit cerebri, fit deses, et otium capians, labores vite activa refugit, etc., uti docent rerum spiritualium periti, ac quotidiana experientia. Oratio ergo dirigatur ad actionem, præsertim quam vel officium, vel obedientia, vel charitas exigit, et sic oratio non minuetur, sed crescat et augetur, tum quia in actionem sanctam et proximos se effundit, tum quia actio nutrit aculeque orationem. Rursus mortificatio præstat orationi; quare oratio ejus qui suam iram, impatientiam, proprium judicium, etc., non mortificat, inanis est et inefficax; ut ergo oratio sit fructuosa et efficax, comitem adsciscit sibi mortificationem. Unde S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, cum quidam laudaretur quod vir esset multe orationis, idipsum correxit, dicens : « Imo vir multe mortificationis. »

Denique hanc gnomen adaptes cuivis occupationi, officio, negotio suavi et delectabili; hinc enim modus adhibendus est, ne immoderatio noceat et lædat. Docet ergo Salomon, si modice eo utaris, delectationem tuam fore durabilem; sin immodice, non duraturam, sed vertendam in fastidium : ut ergo suavitas tibi sit perpetua, moderate illa utere.

Ratio a priori est : *Prima*, quod mel, atque

omnes delectationes et res delectabiles hujus vite limitatæ sunt, modice et exiles; quare dur homo his nimis indulget, earum dulcedinem exhaust, quæ exhausta, non restant nisi fastidium et amaritudinis fœces. Quocirca mens hominis, quæ infiniti boni et divina delectationis est capax, exhausta unius rei dulcedine aliam quaerit et aliam, quæ infinitam hanc suam capacitatem impleat et satiet, atque per omnia oberrans nullam invenit nisi in Deo infinito et immenso.

Secunda, quod, sicut stomachus melle oppletus eo oneratur et depravatur, præsertim quæ mel non tantum habet dulcedinem, sed et ærum acorem; rursus mel est æreum et flatulentum, quare in stomacho ventositates creat et tormina, quæ eum lancinant et torquent, ut illud vomere satagat : sic pariter omnis res delectabilis, si sensum vel potentiam opplet, eam onerat et gravat sua tam delectatione quam acore et vitio, quod annexum habet; quare creat gravædinem, fastidium, dolorem, vomitum. Sicut enim cibus ideo tantum sapit et delectat, quod explet orexin et famem; quæ expleta si plus sumatur, oneri est et nauseæ. Unde S. Leo : « Subtrahere, ait, voluptati quod futurum est oneri : sic pariter quævis alia delectatio eo usque delectat, quotiesque ejus fames et desiderium animæ naturalè expleatur : quæ expleta quod addit turbedio est et tormento. Atque hæc est causa cur satietas pariat nauseam, fastidium et vomitum. »

Tertia quod sensus et potentia animæ sint limitatæ virtutis, unde usque ad certum sensationis et delectationis terminum se extendere et intendere possunt; quem si per intemperantiam excedant, superantur, obruntur, enervantur et corumpuntur. Unde illud Aristotelis, *De Anima* : « Vehemens sensibile corrumpt sensum. » Contra se res habet : in celo, ubi desiderium visionis et fruitionis Dei acuit satietatem, et satietas acuit desiderium. Beati enim semper Deo satisfiant, ideoque Deum semper videre desiderant, quia Deus solus est bonum immensum, animam implens et satius, ideoque summe semper desiderabile. Rursus Deus extendit animæ capacitatem, ut tantum bonum capere possit, nec unquam eo oneratur, læsetur, sed jugiter ad illud totis animæ medullis anhelat et aspirat.

Quarta, quod, sicut dulcedo mellis dissolvit laxatque stomachum, ideoque parit nauseam tam suam quam aliarum epularum, ac vomitum, nisi modice sumatur : sic pariter quævis alia dulcedo et suavitas sensus potentiasque animæ dissolvit, si intemperanter usurpetur, atque tam sui quam omnium aliarum bonarum actionum et occupationum lædium creat. Hæc est enim dulcedinis et delectationis immoderate proprietates. Dulcedo enim est nauseabunda, et nauseam parit, sicut acredo parit horrorem et stuporem, nisi modice capiat. Austerum vero quod proprie dulci opponitur, stomachum contrahit et robrat, et sua

austeritate intemperantiam inhibet, nec nisi modice sumi potest.

Quintam dat noster Salazar : Sicut, inquit, in favis cum melle pariter putredines sunt austeri admodum saporis, ita etiam voluptatibus multi insunt acerbi et amari angotes, qui dulcedinem illarum corrumpunt. Rursus, quemadmodum saepe apes ipse mellis tenacissimo immerse percunt, ita etiam saepius homines voluptatibus dediti, isdemque ingurgitati, miserimum interitum sibi accersunt.

Adde dulce grave esse, plus habere terrae et terrei; ideoque quae salsa vino dulci supernatata, non austero, ut docet Aristoteles in *Problem. sect. XXII, Quest. XXVI*. Hinc mel in imo vasis est optimum, quia eo descendit dulcissimum, utpote maxime terrenum. Vice versa oleum, quia sum, in summo vasis est optimum; vinum vero, quia medium inter aërem et terram, in medio vasis est optimum. Rursus dulcia magis sunt concocta, adeoque plus habent succi et alimenti; austera vero minus sunt concocta, ideoque minus habent alimentum, et plus excrementi, ideoque dulcibus citius implemur et satiamur, quam austeris, ut docet Aristoteles *Problem. sect. XXII, Quest. II et III*. Hinc fit ut dulcia citius impleant et saturant, ac paulo post in fastidium vertantur; quod enim post saturitatem ingeritur, fastidio est et nauseum. Adde Galenus dulcia vicia ledere hepar et splenem : m : hepar enim oppilare, et crassum reddere splenem; insuper generare calculum in renibus. Rursus, saties nimia, inquit, vitales operationes impedit, et calculum renum gignit.

17. SUBTRAHE PEDEM TUUM DE DOMO PROXIMI TUI, NE QUANDO SATIATUS ODERIT TE. — Hebraice, pretiosum (id est rarum; rara enim sunt pretiosa et cara) fac pedem tuum a domo proximi tui; Septuaginta, *introduc pedem ad amicum tuum*; Chaldaeus, *prohibet*; Symmachus, *contine*; Vatablus, *revoca pedem tuum*.

Haec gnome derivatur et clara est ex praecedenti, imo, ut nonnulli censent, ejus est antipodosis, ac parabole mellis applicatio et explicatio, ut libidem dixi. Non vetat omnem ingressum in domum proximi vel amici; amicitia enim postulat familiarem conversationem mutuamque visitationem: sed jubet ne nimis sit creber et frequens, ut amico fastidium et odium creet. « Vera amicitia, ait Isocrates apud Maximum, *serm. 6*, tria requirit maxime : primo, virtutem, tanquam honestam; secundo, familiaritatem, ut iucundam; tertio, usum, tanquam necessarium : nam ubi iudicaris, recipere debes, et congressu letari, et, egeas, uti. »

Igitur, si per proximum hic accipias amicum, sic expono, q. d. Ne nimis crebro ad amici domum vadas, sed nimiam visitationem raritate tempera, quantum amicitiae leges et jura patiuntur; sic enim fiet ut amico fias eo pretiosior et carior, quo rarior. Nam « rarum esse oportet quod dia-

carum velis, » ait Seneca, lib. I *De Benefic.* Huc facit illud Martialis :

Nulli te facias nimis sodalem;
Gaudetis minus, et minus dolentis.

Exemplum est in Vita Catonis : Munacio enim coquerenti quod in Cypro Catonem adire cupiens, parum civiliter ab eo repulsus esset, cum illi nihil esset negotii, sed intus cum Canidio fabularetur, sic se purgavit Cato ut diceret, « se vereri ne juxta Theophrasti sententiam, nimis amicitia causam aliquando daret odii. »

Sin proximum hic quemlibet accipias, etiam non amicum, sic expono, q. d. « Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui, » ut eam non ingrediaris nisi cum necessitas, vel utilitas, sive tua, sive illius, sive publica, sive alienius terti, id postulat; ac etiam tum curato, ut non nimis crebro ad eum introeas, ne parias ei satiem, quae fastidium et odium parit, praesertim dum, ut fieri solet, frequenter aliquid ab eo postulas. Petitiones enim hae assidue amicis sunt onerosae et moleste; unde dum vident pectores adventantes, animos vultumque contrahunt, ac se subducunt, domique se non esse simulat, ac quandoque dum nimis importuni et petaces sunt, eos harpyas nuncupant, ac ut harpyas fugiunt.

Accedit quod creber ingressus in domum vicini moveat illi suspitionem quod secreta familiaris explorare velis, aut aliquid ex ea subducere, aut pudicitiae uxoris vel filiarum insidiari, etc., quae omnia te illi invisum et exosum faciunt. Igitur, sicut creber adventus amici ad amicum fastidiosus est, ita rarus pretiosus. Quod D. Hieronymus in epist. 2 ad Nepotianum, sub finem, clericis elegantanter inculcat : « Facile, ait, contemnitur clericus, qui saepe vocatus ad prandium non recusat; nunquam petentes, raro accipiamus rogati. Nescio enim quomodo etiam ipse, qui deprecatur ut tribuat, cum acceperis, viliores te judicat; et mirum in modum si eum rogantem contempseris, plus te posterius veneratur. » Idem S. Hieronymus, epist. 83 ad Evagrium : « Omne, inquit, quod rarum est plus appetitur. Palegium apud Indios pipere pretiosius est. Diaconos paucitas honorabiles, Presbyteros turba contemplabiles facit. » Denique Martialis, lib. IV, *epigram. 29*, alias 22 :

Rara juvant : primis sic major gratia ponis;
Hyberos pretium sic merere rosa.

Mystice Auctor *Catena Graecorum*, per proximum vel amicum accipit Deum, sicut exponit, q. d. Arcaniora divinitatis mysteria ne attingas, ne quando per mentis infirmitatem a spirituali cognitione excidas.

18. JACULUM, ET GLADIUS, ET SAGITTA ACUTA, HOMO QUI LOQUITUR CONTRA PROXIMUM SUUM FALSUM TESTIMONIUM. — Pro jaculum hebraice est יָדִין *nephits*, quod Chaldaeus et alii passim vertunt, *malleum*;

Septuaginta, *clavam*, a radice יָדַן *puts*, id est fregit, contrivit, dispersit. Pro acuta Septuaginta vertunt, *zabara*, quod Complutenses vertunt, *piculata*; alii proprie, in *cuspidem destitens*; S. Ambrosius, III *Offic. cap. XVI, ferrata*; S. Hieronymus contra Rufinum, *perniciosa*.

Sensus est, q. d. Falsus testis, qui falsum contra proximum dicit testimonium in judicio, vel etiam extra judicium, ita proximum ledit et ferit, perinde ac si jaculum vel telum esset, proximum conficiens et confringens, aut gladius eundem confodiens vel dissecans, aut sagitta eundem penetrans, et subinde lethaliter saucians ac perimens. Nam semper animam, saepe opes et bona, subinde quoque vitam ipsam eripit, ac proximo causa est ut is a iudice condemnetur, vel ab alio privato occidatur. Insuper ingenti doloris vulnere animam proximi ferit et saeciat.

Nota : Per hae tria, scilicet jaculum, gladium et sagittam, quasi per arma olim maxime usitata, significat primo, quodvis genus armorum, q. d. Lingua falsi testis est nocentior quibuslibet armis et telis, quia saepe insontes graviter sauciat et ledit, ac non raro eis causa est mortis, et mortis excusulibet, ut scilicet hic jaculo, ille gladio, tertius sagittis, quartus laqueo, etc., necetur et perimatur.

Secundo, haec tria acutissima notant acumen linguae falsi testis, quod scilicet instar jaculi, gladii et sagittae sit acutissima, ac intima non tantum corporis, sed et anime feriat, penetrat, cruciet et seceat, juxta illud *Psal. lvi, 22* : « Molliti sunt sermones ejus super oleum; et ipsi sunt jacula. » Et *Psal. lvi, 3* : « Filii hominum dentes eorum arma et sagittae, et lingua eorum gladius acutus. » Et alibi : « Acuerunt linguam suam sicut serpentes. »

Tertio, quidam duas tantum ponit similitudines, scilicet gladii et sagittae; verit enim, *dispergens gladius, et sagitta acuta, qui loquitur contra proximum falsum testimonium, q. d.* Lingua falsi testis nocet feritque eminus velut sagitta, cum absente reo falsum ei crimen impingit; eadem nocet feritque cominus velut gladius, cum eorum reo apud iudicem falsum suum testimonium impudenter tuetur et confirmat.

Quarto, Lyranus, Dionysius, Jansenius et alii passim tres ponunt similitudines, *primam* jaculi sive mallei vel clavae, *secundam* gladii, *terciam* sagittae; notantque malleo vel clava solere caput hominis contundi et confringi, gladio vero jugulum peti, sagitta denique cor transigi, ut significetur eum, qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium, perinde facere ac si caput hominis malleo vel clava contunderet, gladio eum jugulare, aut denique sagitta cor transigeret. Tria autem haec diversos et omnes pene modos comprehendunt, quibus homo homini nocet, ut annotat Cajetanus; malleus enim tundendo, gladius scindendo, sagitta acuta pene-

trando nocet et occidit. Unde significatur omnigenum nocementum quod excipitur a falso testimonio; nocet enim et personae, et fama, et rebus.

Mystice, heretici sunt jacula, gladii et sagittae acutae, quia falso citant testimonia S. Scripturae, ac perperam intelligendo depravant, ut his pervertant mentes audientium, easque in haeresim pertrahant, quo fit ut non unam duntaxat animam, sed millenas et millenas, imo integras urbes et provincias perdant et interimant.

19 et 20. DENS PUTRIDUS ET PES LASSUS, QUI SPERAT SUPER INFIDELI IN DIE ANGUSTIE, ET AMITTIT PALLIUM IN DIE FRIGORIS. — Hebraei habent, *dens fractus, et pes luxatus est fiducia prevaricatoris in die angustiae*; Chaldaeus, *dens malus, et pes labens*; Pagninus, *dens fractus, et pes non insistens suo vestigio*; Cajetanus, *et pes dimotus*; Septuaginta vero, *via mali et pes iniqui peribit in die mala*. Pro lassus hebraice est מַעֲדָה *maadet*, id est nutans, vacillans, titubans : radix enim מַעַד *maad*, ut litteris transpositis, sic et significatione contraria est verbo מַעַד *amaad*. *Amad* enim significat stare, consistere; *maad* vero notat standi vacillationem, titubationem, mutationem et inconstantiam, significatque nutare, labi, declinare in ruinam. Noster pro מַעֲדָה *mbalach*, id est spes, fiducia, videtur alii punctis legisse *מַעֲדָה meabattach*, id est sperans, confidens, sed cum mente facit sensum; aut potius solita Scripturae phrasi abstractum accepit pro concreto, puta spes pro sperans, q. d. Qui fiduciam ponit in infideli, similis est illi qui habet dentem putridum et pedem lassum, illique confidit et confidenter incumbit, denti quidem putrido ad masticandum et comedendum, pedi vero lasso ad standum et incedendum. Est metonymia : dens enim punitur pro dentato, spes pro habente pedem lassum. Aut vice versa *qui sperat* ponitur pro spes vel fiducia, scilicet concretum pro abstracto; spes enim in infideli est quasi dens putridus et pes lassus. Jam

Primo, Beda et Vatablus per *prevaricatore* vel *infidèle* accipiunt hominem : omnis enim homo est prevaricator et peccator, tum quia peccavit in Adamo originaliter, tum quia se saepe peccat actualiter; quasi Salomon doceat hic spem non esse collocandam in homine, sed in Deo juxta illud *Jerem. xvii, 3* : « Maledictus homo qui confidit in homine, et perit carmen brachium suum. » Hic enim, ait Beda, recte dendi putrido et pedi lasso comparatur; quia qui illud unicuique homini bonum, nec ad adherere Deo, et ponere in Deo spem suam, nescit, iste nec vite percipere cibum, nec ad mansionem potest desiderate salutis pertingere. Et talis amittit pallium in die frigoris, quia etsi in serenitate vite praesentis, habitum religionis videtur indutus, ubi tamen districtio justitiae ingruerit, nudus omnimodiam ornatum justitiae patebit, nec eorum consorcio

dignus. de quibus scriptum est: Beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulat, et videant turpitudinem ejus. »

Secundo, alii per *prævaricatorem* accipiunt impium, sceleratum, et, ut Syrus vertit, *iniquum*, *q. d.* Qui fidit se impio et scelerato, similis est illi qui manducat cibumque comminuit dente putrido, et illi qui incumbit pedi lasso: sicut enim hunc dens putridus et pes lassus fallit onerique succumbit, sic et impius fallit spem confidentis in se. Chaldaeus vero per *prævaricatorem* accipit *prædonem*: *Dens vultus*, ait, et *pes lassus* (Syrus, *pes luxatus*), sic erit spes *deceptoris in die angustia*, *q. d.* Prædonem sperant ingentes opes ex prædis; sed spes hæc fallit eos, cum videbunt se ad prædas occidi, vel a iudice suspendi.

Tertio, proprie et genuine Noster per *prævaricatorem* accipit *infidelem*, id est infidum et perfidum, qui spem fallit. Tam ergo fidens infido, quam ipsa fiducia collocata in infido, comparatur hic denti putrido et pedi lasso. Elegantius autem ipsa fiducia que habetur in infideli, hoc est infido homine, comparatur denti putrido et confraeto ac pedi lasso, quam is qui super illo sperat, cum significandum sit fiduciam talem, et ipsum in quo quis fisus est, in tempore necessario hominem destituere, sicut dens talis et pes hominem in re necessaria destituit, nempe in manducatione et ambulatione. Bene tamen etiam juxta nostram versionem, is qui sperat super infideli, comparatur denti putrido et pedi lasso, quia talis per suam fiduciam non potest sibi sueque necessitati in die angustia proficere, sicut dens putridus et pes lassus suum non possunt facere, cum necesse est, officium. Ita Jansenius et alii.

Igitur *prima* et propria ratio hujus analogie et comparationis, qua spes fallax, que collocatur infido, comparatur denti putrido et pedi lasso, est quod utraque sit infida. Sicut enim dens putridus manducantem, et pes lassus ambulantem fallit et destituit, sic pariter et infidus fidentem in se fallit et deserit in die angustia; imo sicut putredo corruptit dentem ipsum qui adeo validus est, ut nec ferro, nec igne lædatur. Unde Aristoteles, lib. V *Hist. animal.* cap. vii: « Os dentium, ait, adeo firmum, ut soluta inter ossa aciem ferri respuit; » sic pariter infidelis amici vel servi corrupta omnem fidem et fiduciam heri, ut nemini deinceps credat aut fidat, hæcque vivat in perpetua diffidentia, pavore et anxietate.

Secunda, quod dens putridus edenti, et pes lassus ambulanti damnum creat; idem creat infidus fidenti in se. Sæpe enim per hanc perfidiam ingentia opum, famæ et vite damna incurrit.

Tertia, quod dens putridus humoribus et catarrhis e capite in fibras ejus labentibus ingentes dolores ciet, æque ac pes luxatus ambulanti. Similes ciet perfidus hero suo. Audi Plinium,

lib. VIII. cap. xvi: «Dentes, ait, invicti sunt ignibus, et flammis indomiti, cavantur tunc pituita. »

Quarta, sicut dens putridus fetorem excitat in ore et stomacho, atque anhelitum putidum efficit quem astantibus aspirat: sic pariter perfidus infamiam affert hero, eumque omnium risu et ludibrio exponit. Addit Plinius, lib. XI, cap. xxvvi: « *Hominum* dentibus, ait, quoddam insect virus; namque et speculi nitorem ex adverso nudati habent, et columborum fetus implumes necant. » Multo magis virulenti sunt dentes putridi, et longe amplius amici perdiri.

Quinta, sicut dens putridus suum putorem et corruptionem vicinis affricat, ensque vitiat et corrumpit: sic et perfidus cæteros heri sui famulos vel socios perfidia sua inficit et corrumpit. Quocirca Hippocrates, lib. *De Affectibus*, ita statuit: « Si corrosus fuerit dens et moveatur, Pico eximatur. » Similiter de infido amico ait Plutarchus in *Moral.*: « Amicum tollere, est dentem excutere.

Sextam dat noster Salazar. Scilicet, inquit, dentibus putridis ac luxatis pedibus id maxime proprium esse, ut temporum differentias in se expriment: nam sereno et candido celo valent; cum autem tempestas venit, et celum nubibus obduci incipit, tunc quidem dolere solent, *q. d.* Sicut ejusmodi pes vel dens nubilo tempore dolent, atque alter ad ambulandum, alius vero ad cibos terendos ineptus redditur: ita etiam infidus sodalis relinquit fortuna, et adverso tempore deficit, et amicum deserit.

Rursum et pressus, dens putridus et pes lassus tribuitur non servo infideli, sed hero qui in eo confidit et sperat, ut vertit Noster, *q. d.* Qui infidum servum vel amicum spem suam contulit, denti putrido et pedi lasso aut languido assimilis est; nam sicut ejusmodi dens atque pes sereno bene habent, nubilo autem celo dolent maxime ac languescunt: ita etiam ille, cum prospera adflat fortuna, amico suo jucunde fruatur, gaudet, ac validus est; cum vero eadem reflat, et serenitas in nubilibus vertitur, amico fugiente dolet plurimum et angitur.

Septima, dentes sani ideoque fidi tria ingentia bona prestant homini et animalibus: *prima* enim cibum masticant et digerunt ut in stomacho cibum ferri respuit; sic pariter infidelis amici vel servi corrupta omnem fidem et fiduciam heri, ut nemini deinceps credat aut fidat, hæcque vivat in perpetua diffidentia, pavore et anxietate.

Audi Plinium, lib. VII, cap. xvi: « Nec cibum tantum et alimentis necessariis dentes, quippe vocis sermonisque regimen primores tenent, contentum quoddam exipientes ietum lingue, seriencque structura, atque magnitudine mutilantes molientesve aut hebetantes verba, et cum deflexione exlationem omnem adimentes. » Audi et Aristotelem, lib. III *De Part. animal.* cap. i: « Homo, ait, ad usum communem probe factos obtinet dentes, videlicet primores acutos, ut secant; maxillares latos, ut molant; discriminant eos utrosque hi, qui canini appellantur, media inter eos natura conditi: nam et medium participes utriusque extremi est. Et canini ipsi partim acuti sunt, partim lati: quod idem in cæteris quoque animalibus est, quibus non omnes acuti habentur, sed potissimum locutionis gratia tales totque numero dentes homo sortitus est. Ad literas enim experientes plurimum conferunt primi dentes. Nonnulla animalia, quod dictum jam est, cibi tantum conficiendi gratia dentes obtinent; quibus autem et auxilio sunt et robori dentes, hæc aut exertos habent, ut sus; aut acutos pectinatim sese stipantes, unde serratis ea dentibus esse diximus. »

Sicut ergo putredo dentem, indeque hominem et animal exarnat, nudumque et inermem hostibus objicit: sic pariter infidelis heri in se fidentem enervat, exarnat, hostibusque perdendum tradit et prodit. Denique Galenus, lib. *De Partibus*, docet dentes putrescere ex otio et inedia. Qui enim una mandibula semper mandunt, horum dentes molares alterius mandibula, utpote otiosi, citius taseunt et putrescunt. Sic perfidia amici non raro oritur ex otio et desidia; hæc enim parit penuriam et famem, quæ eum adigit ad perfidiam, ut per eam vite necessaria acquirat; egestas enim uti facit fures, sic et proditores.

20. ET AMITTIT PALLIUM IN DIE FRIGORIS. — Pro amittit hebraice est *נָטַח* *naade*, quod contrarie est significationis: proprie enim significat adde, ornare, vestire; hic vero significat contrarium, scilicet vestem adimere, detrahere, amittere, ut vertit Noster, Paguinus, Vatablus et alii passim; quare minus apte Cajetanus vertit hic *ornatum*, puta *sericum*: *Parans sericum*, ait, in die frigoris, *q. d.* Sicut sericum, quia tenue, non aret frigus: sic nec amicus infidus averit immineentem amice calamitatem. Est hæc tertia similitudo, *q. d.* Sicut qui cibum sumit confusus in dente putrido, oculus dolorem sentit et damnum; et sicut qui graditur pede lasso, deficit in via; et sicut qui amittit pallium in die frigoris, alget: sic pariter nullum commodum sentit, sed multum damni et incommodi, qui confidit in homine infideli, quales sunt omnes homines inconstantes ac lites et varii: horum enim uti amicus, sic et fides non solida est, sed levis, mobilis et infida. Nonnulli sentit hic duas notari causas infideli-

tatis, cur scilicet quis fidem alteri datam saluat, nimirum fortanem necessariam adversam, et hanc significari *die angustia*; ac similitatem et discordiam, et hanc significari *die frigoris*, quo scilicet amicus odii frigore rigescit, *q. d.* Qui fidit amico dubio in fortuna sibi adversa, temere facit, sentitque damnum, quia illa fugare solet amicos, facereque desertores: sic et qui fidit amico, cum quo fovet similitatem et discordiam; hæc enim faciet eum infidum, ut pallium opis sue illi subtrahat, eumque velut nudum in die frigoris, id est afflictionis, derelinquat.

Hebrei et Chaldaei ante hæc verba ponunt *soph passu*, id est punctum, quasi ea pertineant ad versum sequentem, cum quo proinde ea necant. Unde Vatablus sic vertit, *masto cordi carmen canere, perinde est atque detrahere vestes tempore frigoris, aut nitrum aceto perfundere*; sic et Paguinus. Verum longe aptius Noster ea nexuit hinc versus. Amicus enim infidus in adversitate est instar pallii amissi in die frigoris. Quid enim hoc pallium simile habet cum corde mæste (1)?

ACETUM IN NITRO, QUI CANTAT CARMINA CORDI PESSIMO. — Hebraice, *acetum super nitrum*, et *cantans in canticis super corde mali*, vel *malo*; Syrus, *sicut qui projicit acetum super fidibus*, scilicet eas solvit, hebetatque eorum sonum et concentum in testudine. R. Salomon: *Nitrum*, ait, est *genus terræ molis instar argille, ex qua figuli vasa conficiunt; quod si in eadem acetum decidat, dissolvitur, neque ulli usui esse potest*; Cajetanus, *sicut acetum super saponem*; Chaldaeus alio ab it: *Sicut, ait, qui projicit acetum super nitrum, ita probat corda dolor*; Septuaginta, *sicut acetum trahit inutile, sic accidens in corpore passio cor contristat*.

Nota primo: De nitro ita scribit Galenus, lib. IX *Simplic. med.*: « Nitrum dictum est supra in medio esse apironitri et salis virium; cæterum ustum potius ad apironitrum accedit, utpote exustione tenuius redditum. Desiccatur itaque et digerit, et si nitro corpus sumatur, siccatur et extenuatur crassos lenosque succos, potentius multo quam sal. » Et Dioscorides, lib. V, cap. lxxxix: « Nitrum, ait, vim et ustionem salis habet; tormina sedat, si tritum cum camino libatur in hydromelite; febribus circuitu redentibus illinjunt ante suspectam accessionem; miscetur emplastris, que extrahunt et discutunt, extenuant et lepras abstergunt. Cum aqua autem calida aut vino infusum inflationes purulentas, aures et sonitus earumdem sanat, sordes expurgat cum aceto instillatum. » In quem Dioscoridis loquimur ita scribit Mathiolus: « Nitrum et spuma nitri, quorum antiquis maximum fuit in medicamentis usus, diu sane est quod ad nos conveni desiderunt; proinde hallucinant mea quæ-

(1) Sicut qui remouet a se, exiit vestem die frigoris, et acetum super nitrum (Schalicens, *super vitium*, coll. arab. 773; non mali), et, id est sic, qui cantat canticis super cor malum, cordi tristi. Sensus est: Hæc qui faciunt, res faciunt sibi contrarias et a se alienas.

dem sententia (alii enim contrarium sentiunt, scilicet esse idem nitrum modernum quod priscum, sed non adhiberi ad medicinas uti olim, servire vero pulveri tormentario), qui putant sal nitrum vocatum, quo ad tormentorum bellicorum pulveres utuntur, et ad fortissimas aquas conficiendas, quibus argentarii fabri aurum ab argento separant, verum ac legitimum esse nitrum, cuius meminerit Theophrastus, Dioscorides, Galenus, Plinius et antiquorum alii, si quidem id manifeste falsum demonstrat Plinius, lib. XXXI, cap. x, ubi fuscus vetus nitrum describit. » Porro « in medicinis nitrum calefacit, extenuat, mordet, spissat, siccatur et exulcerat, » ait Plinius, lib. XXXI, cap. x.

Georgius Agricola, *De Re Metallica*, lib. XII, modos conficiendi nitrum ita colligit. Nitrum, ait, fieri solet vel ex aqua nitrosa, vel ex diluto, vel ex lixivio. Aqua etiam Nili in nitrarias derivata, et eodem ardore solis detesta vertitur in nitrum. At dilutum ex quo conficitur nitrum, fit ex aquis dulcibus terra nitrosa percolatis.

Beda, cuius verba transcripsit Lyranus et Dionysius: « Nitrum, ait, non multum a salis Ammoniaci specie distat; nam sicut salem in litore maris fervor conficit solis, durando in petram aquas marinas, quas major vis ventorum, vel ipsius maris fervor in littoris ulteriora proiecitur: ita in Nitria, ubi aestate pluvie prolixiores tellurem infundunt, adest ardor sideris tantus, quod ipsas aquas pluviales per latitudinem arenarum concoquat in petram, salis quidem vel glaciei aspectu simillimum, sed nil gelidum rigoris nisi salis saporis habentem, que tamen iuxta naturam salis in caumate durare, et in nubiloso aere fluere ac liquefieri solet. Hanc indigene surmentes servant, et ubi opus exstiterit pro lomento utuntur. » Lomentum est farina fabacia, qua ad eruganda corpora usa est antiquitas, item genus smigmati, de quo Plinius, lib. XXXIII.

Censet ergo Beda et Lyranus nitrum dictum esse a Nitria Egypti provincia, ubi abundat. Potius dixerim Nitriam dictam a nitro; nitrum vero esse Hebræum nomen, quod æque ac saccus, cornu et similia quedam nomina, ab Hebræis ad Grecos, Latinos, Egyptios, Italos, Gallos et omnium pene nationum idioma et linguis transit. Nitrum enim hebraice dicitur נתר נתר, a radice נתר נתר, id est removet, transtulit, a radice נתר נתר, id est lavare, abstergere, purgare. Unde illud: *Caput asini non laveris nitro*; id est, ne in rem vilem rem pretiosam expendas. Vel potius נתר נתר, id est salit, exsiliit, circumsiluit, eo quod nitrum saliat et circumsiliat, perinde ac sal in igne. Aberrat ergo Pagninus et Cajetanus, qui secuti R. Davidem censent nitrum esse alumen, quo lana dealbatur, aut saponem quo vestes mundantur.

Nota secundo: Quædam parcemur diversos et contrarios admittit sensus; variatis enim cir-

cumstantiis, sine et modo, variatur veritas sententia. Tales sunt illæ cap. XXVI, 4: « Ne respondens stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris et similis. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur. » Et illæ Comiel: « Perendo veterem injuriam, invites novam; ferendo veterem injuriam, vitas novam. » Certis enim modis et circumstantiis fit ut prior injuria novam nunc invilet, tunc vilet et evilet. Et ille P. Syri: « Amici vitia si feras, facis tua; amici vitia nisi feras, facis tua. » Pari modo hæc gnome contrarias admittit explicationes quas mox recensabo.

Nota tertio: *Cor mali vel malum* tripliciter accipit potest. Primo, pro corde tristi et mesto; sicut enim bonum accipitur pro jucundo, sic malum pro tristi, ut: « Sufficit diei malitia (id est afflictio, tristitia) sua, » *Matth.* VI, 34. Similia sunt *Eccli.* XIV, 10 et cap. XXII, 27; *Psalms.* CXXXII, 1, et alibi. Unde Symmachus vertit, sicut acetum in nitro, qui cantat in canticis ad cor triste; Septuaginta, passio in corpore cor contristat.

Secundo, *cor malum* est cor iratum, indignabundum, cholericum.

Tertio, *cor malum* est cor pravum, malignum, viliosum, sceleratum.

Tota difficultas est quid faciat acetum in nitro. Jam enim uti nullus est nitri in medicinis usus, sic vix ulla aceti cum nitro commixtio. Aliqui censent acetum acere nitrum, illique acrimoniam indere; acetum enim suum acorem cibus omnibus et potibus communicat. Unde Isidorus, lib. XX *Origin.* cap. III: « Acetum dicitur, ait, vel quod acetum, vel quod aqua mixtum; vinum enim aqua mixtum in hunc saporem redigitur. Unde et acidum quasi aquidum, quia aqua lavatur uvæ in torcularibus post expressum vinum. Est vilius potus et servis aptus. » Accedit Galenus, lib. I *De Simplic. medicam.*, et alibi, qui asserit acetum terram fermentare, item exasperare: « Acetum, vitæ, mixtum cum attenuantibus auget illorum vim. »

Alii ex adverso censent acetum nitrum nitricæ vim solvere et temperare; acetum enim valde refrigerat, ait Galenus, lib. III *De Simplic. medicam.* Idem, lib. I et II *Composit. medic.*: « Acetum, ait, incidit, discutit et reprimi, penetrat, siccatur et dertigit ut sal, nec habet vim astringendi ut sal. » Et Plinius, lib. XXIII, cap. I: « Aceto, ait, summa vis in refrigerando, non tamen minor in discutendo, id est, ut ipse ait, saponem terre spinet. » Hinc qui explodunt tormenta bellica, accendentes pulverem nitratum, ne illa vi ignis fundantur et crepent, movet ea refrigerant aceto. Rursum Plinius, lib. XIV, cap. XX: « Aceti nequitia, inquit, inest virtus magnos ad usus, sine quibus vita mitor duci non potest. »

Utraque sententia vera est suo tempore, loco et modo. Acetum enim ex se habet acorem, quo omnia quibus miscetur, acuit. Idem tamen vim nitri infringit, solvit, liquefacit, ac vicissim vis

ejus et acrimonia a nitro refringitur et temperatur. Audi Aristotelem, lib. IV *Meteorol.* cap. III: « Nitrum, autem et sales solubilia humido; non omnia autem, sed frigido. » Acetum autem frigidum est humidumque; solvit ergo et temperat nitrum, quod calidum est et siccum. Et Galenus, lib. III *De Medicam. compos.*, docet nitrum optime solvi acri vino et aceto. Igitur acetum nitri vim temperat, ac vicissim nitrum aceti acorem emollit. Quocirca medici tam nitri vim aceto infringunt, quam aceti acorem nitro mitigant. Hinc et acetum pulveri nitratu sive tormentario infusum, illius celeritatem remoratur et tardat. Porro, licet alterum alterius acrimoniam hebetet, vim tamen purgandi adauget; cum enim utrumque suam habeat purgandi vim, si commisceantur, alterum alteri suam vim communicat, itaque propriam exacuit. Quocirca aurifabri ad abstergendas auri et argenti maculas sordescas, adhibent nitrum aceto mixtum. Denique hæc mixtione olim prisce maxime utebantur in medicinis. Unde Dioscorides, lib. V, cap. LXXXIX: « Nitrum, ait, purulentas aures et sonitus earum sanat, sordes expurgat cum aceto instillatum. » Idem docet Plinius, lib. XXXI, cap. x, et Galenus, lib. III *De Compos. medicam.* Adicit Plinius curare villigines, id est maculas per totum corpus repersas, item serpentum morsus aliaque ulcera, insuper lassitudinem membrorum: « Comprimit, inquit, et pruritus suffusorum felle (feticerium, quibus fel e suo folliculo diffunditur ad membra exteriora), » maxime cum aceto datum. Nunc.

Primo, si per *cor malum* accipias mestum, muli cum Jansenio sic exponunt, q. d. Sicut acetum nitrum exacuit, illudque facit acris et asperius: sic musica musicumque carmen magis exasperat cor pessimum, id est mestum nimis, iuxta illud: « Musica in luctu importuna narratio, » *Eccli.* XXII, 6. Unde S. Paulus monet « gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus, » *Roman.* XII. Favere videtur quod nitrum tam colore atro quam sapore amaro et salso, æque ac acetum suo acore symbolum sit tristitiæ, et, ut ait Galenus, lib. III *De Simplic. caus.*: « Bilis atra (id est melancholica patens tristitiæ) mordax et valida est ut acetum et cinis. » Addit Cajetanus se experientia didicisse saponem, si acetum addatur, vestes non mundari, sed magis maculari, q. d. Sicut prepostere facit qui vestes nitro, id est, ut ipse ait, saponem et aceto eluit, cum aqua sint eluendi; ita prepostere facit qui afflictio cordi accinit carmina lætitiæ; non enim ea ratione tollit afflictionem, sed auget, mitigaturus eam, si cum lugente etiam lugeret. Sic et Aben-Ezra.

Alii ex d. Verso melius sic exponunt, q. d. Sicut acetum refringit lenitque vim nitri, ac nitrum vim aceti: sic pariter suavis sermo et cantilena refringit lenitque sensum malitiam, id est mesitiam cordis; q. d. Hæc quatuor similiter dissimilia, et dissimiliter similia sunt. Similia enim sunt

quia, sicut acetum nitro, aut salt vel alumini admixtum, ex medicorum sententia valet ad curationem aurium purulentarum, earumque soraces tergit, ac tinnitum tollit: sic sane decantata carmina, que scilicet carmina sunt, id est, habent numerosam orationem certis suavibus celestissimisque verbis constantem, valent ad curandas et leniendas ægritudines mesti cordis; uti David, pulsans citharam, easdem abigebat a Saul, I *Reg.* cap. XVI, 23. Dissimilia sunt, quod non sit eadem aurium et animi curatio, nam auribus instillandum acetum cum nitro, quorum utramque partem affectam acriter mordet et dolore compungit; e contrario cordi ægro suavissime sententiæ et carmina occinenda sunt, quibus nihil insit acrimoniæ, nihil mordacitatis. Huc accedit expositio R. Levi: Sicut, ait, ex nitro et aceto vestibus infuso duplex utilitas capitur, tum ut prorsus aboleatur macula, tum etiam ut aceti odore vestes imbuantur, quo mucedo stitueque removeatur: ita cum quis multas variasque cantilenas animo merore obruto canit, id assequitur, ut juvenis cantionibus dolorem prorsus ex animo evellat, eundemque præterea voluptate cumulat.

Rursum si acetum in nitro notat modum quo tristitia, quam Cassianus, lib. X, vocat *cordis rubiginem*, per carmina levare lenitque debeat, nimium occinendo ei tristitia oppresso primum carmen meroris et condolentiæ, deinde ubi excitari erigique ceperit, occinendo ei carmen lætitiæ. Acetum enim merorem significat, nitrum vero lætitiæ et voluptatem.

Andi S. Gregorium, lib. III *Moral.* cap. x: « Ordo, ait, consolationis est, ut, cum volumus afflictum quemplam a merore suspendere, studeamus prius mœrendo ejus luctui concordare; dolentem namque non potest consolari qui non concordat dolori, quia eo ipso quod a merentis afflictione discrepat, minus ab illo recipitur, a quo mentis qualitate separatur; sed emolliri debet animus prius, ut afflictio congruat, congruens inheret, inherens trahat. Neque enim ferrum ferro conjungitur, si non utrumque exustione ignis liqueatur, » etc.

Idipsum significat vox *carmina*. Sicut enim carmen longis brevibusque pedibus constat, ita exacte ad numerum et mensuram compositis et modulatis, ut nec una syllaba supersit aut desit: sic consolatio que ingeritur mœsto, ex exhilaratione et condolentia omnibusque que dicenda sunt, ita concinne et quasi ad libellam componi debet, ut nihil sit vel nimium, vel diminutum, sed tota sit instar affabre compacti et modulati carminis, vel contentus musici.

Secundo, si per *cor pessimum* accipias valde exacerbatum, iratum et indignabundum, simili modo exponas, mutando nomen tristitiæ in nomen iræ. Hæc enim duæ passiones cognate sunt et commixte; ira enim communiter habet adjectam tristitiæ: tristitiam enim et dolet quis de malo